

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓÍRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Honismeret és iskolai kirándulások.

Irta: *Felméri Lajos dr.*

Senki sem mondhatja, hogy világgjáró nemzet vagyunk. Ha van mit együnk, mit igyunk: állhatatosan otthon ülünk, mert azt tartjuk, mit az egyszerű somogyi pap, hogy édes az otthon, s szép a természet — alunni a méhesben.

Olyannyira szeretjük az otthonülést, hogy nagy vasúti árkedvezményekkel kellett minket a kormánynak az utazásra csalogatni, s még akkor is féltettük a zónarendszert, hogy megbukik, mert tartottunk tőle, hogy utazásvágyunk egy-két év leforgása alatt végképpen megcsappan vagy lehülepedik. Iskoláinknak lett volna feladata, ifjú nemzedékeinkben a honismeret vágyát úgy felköltetni, hogy azok csoportosan bejárván a hazai föld hegyeit-völgyeit, megismerjék annak minden zege-zúgát. Ámde eddigelé iskoláink e vágy beoltásával adósok maradtak; az élet pedig kevés alkalmat nyújt a meglett embernek e múltasztás pótlására; haneha ilyennek nem vesszük a természettudományi

vagy dalegyleti vándorgyűléseket, midőn a résztvevő lelkében inkább lakomák és dictiók futó emléke marad fenn, de ember- és honismeretből rá vajmi kevés tapad.

A protestáns iskolákban a legújabb időkig fennmaradt *Supplicatio* némi honismeretfélét nyújtott a theológiára készülő ifjúságnak; de mert egyfelől azaz ifjúságnak csak egy töredékére szorított, s másfelől mert ennek az intézménynek más céljai voltak: azt a honismeretet szerző iskolai kirándulásokkal egy kategóriába tenni nem lehet. — A skót és angol iskolai ifjúság az iskolai év végén (májusban), a német ifjúság pedig az év közepén is pl. (húsvétkor) csoportokra oszlik, kis karavánokban bejárja hazája egyes vidékeit s kirándulásairól haza-, nép- és ember ismerettel megrakodva tér haza. Sőt a német egyetemi ifjúságban annyira megvan ez a költözködő természet, hogy nagyon kevés végzi ugyanegy egyetemen tanulmányait: legnagyobb részök évenként universitásról-universitásra húzódva szerzi ismereteit, köt barátságot, s ölti bele hazája különböző részeibe tapasztalatait.

A magyar iskolázásra e részben teljesítendő nagy feladatok várnak. A phrazisos hasafiság helyett abba a honismeretbe kell bevezetnie a tanulóifjúságot, melynek természetes fejleménye a hazaszeretet. Hiszen az emberrel is úgy van a dolog, mint a tölgyfával: mentől mélyebben ver gyökeret, annál magasabbra nő a koronája. Mentől jobban ismerjük hazánkat, annál forróbb szeretettel ragaszkodunk hozzá.

Hogy az iskolai kirándulások nem szórakozásra valók, hanem a legkomolyabb célú intézmények, azt hosszú értekezésben lehetne bizonyítani. Ahelyett ezúttal azoknak egy-pár hasznára és a honismerettel való kapcsolatára kívánok röviden rámutatni.

Az iskolai rendszeres kirándulások orvosság a mi ifjúságunk testi és lelki vérszegénysége ellen.

Ma az ifjú életének két-harmada írásban, olvasásban egy szóval könyvmunkában telik el. Értelmi köre is mintegy papir-szerkezetű, lelke foszlányszerű képzetek tárháza lesz, mely képzeteknek nincs sem éltető, sem termékenyítő erejük: könnyen

kitörlődnek a lélekből, s szétfoszlanak mint a papiros. Ellenben azok a képek és képzetek, melyeket a gyermek künn a szabadban: az erdőn, a mezőn szerez, mélyen beíródnak emlékezetébe, mert élő szemléletekből alakúlnak szinteljes képekké, telivérű képzetekké.

És a mit előbb kell vala említenem, a szabad levegőn a gyermeknek és ifjúnak nemcsak értelmi élete ölt más alakot, hanem testszervezete is megújhódik. A szabadlevegő az ifjú testnek oly szükséges tápszere, mint a kenyér és a víz. Ha tüdejével szabadon szivattyúzhatja az erdő, a mező friss élenyét, vére megpirosodik, érzékei megelevenednek, szeme ragyog az örömtől, s egész lényét átjárja az életkedv mint valamely delejes áram. A vérszegénység mai korszakában valóságos ünnepnapja van az ifjú organizmusnak, ha az iskola poros és zárt levegőjét elhagyva a »zöldbe«, a szabadba juthat. Szerezzünk neki minden héten egy-egy ily ünnepet, s meglátjuk, hogy a vérszegénységnek az egészséges piros arcz lesz a megölője.

Honismeret és hazaszeretet szerzője lehet továbbá az iskolai kirándulás rendszeresítése. »Ha a föld Isten kalapja — mondotta Petőfi — hazánk a bokréta rajta. . .« Mondjam-e, hogy mi, ezt a gyönyörúséges bokkrétát eddigelé igazában nem ismertük? Hazánk földjét a teremtő sok széppel megáldotta: hegyeit, völgyeit, erdeit, bérczeit gondolataival teleírta. Ezeknek az isteni gondolatoknak az olvasására kell megtanítanunk a magyar ifjúságot, s meglátjuk, hogy ezek a kézzelfogható tények az ő festői alakjukkal nemcsak képzeletét hatják meg, de e mellett az ifjú szellem szervezetének a gerincoszlopot szolgáltatják.

Az ifjú a természettel való emez érintkezés alapján érezni fogja azt, a mit könyvből soha meg nem tanulhat, hogy van lelke a természetnek, mely barázdáiban, berkeiben, erdőiben és rétjein él: oly lélek, mely meghat, lelkesít, csöndesít és kibékít, mint a hogy meghatja és kibékíti a föld mivelőjét sorsával, istenével. Ezzel a lélekkel a nép meghitt viszonyban él, s az ki is érzik az ő dalaiból, regéiből, meséiből: a költészet emez eredeti

forrásaiból. Jaj nekünk városiaknak, hogy e lélekről és annak életéről merőben elfelejtkeztünk!

Isten teremté a forrást, a patakot, a sziklát, a bérczet talán azért, hogy meghassák a képzeletet; a nép lelke felfogta e teremtési actusokat, s vizonzásúl teremté a népdalt, a mesét, a regét, mintegy visszhangjaképen a lelkében tükröződő természet fenséges jeleneteinek. Óh keressük fel ifjainkkal mentől gyakrabban azt a földet, melyet népünk megörökített dalaiban és meséiben, fája almájától a »marosszéki piros párizs«-tól, fel a feje felett ragyogó csillagokig (»A hol az a csillag ragyog, én is oda való vagyok«). Meglátjuk, hogy nem akad többé a magyar ifjak közt életúnt, nem érzi magát egy sem boldogtalanak, ellenkezően férfi-korában is, mint Petőfinek, édesen megcsendül még fülében is, szívében is a dal: »Cserebogár sárga cserebogár.« Valóban ha egyszer a hazai föld, a hazai ég, a hazai napsugár, a hazai dal szállást vert szívünkben és idegrendszerünkben: onnan nemcsak ki nem törődnek, hanem a hazaszeretnek és a haza iránti érzéknek és erkölcsi tudatnak hatalmas szárnyai lesznek.

Ily formán hatol be a nemzeti élet és a nemzeti lélek az ifju érzületébe és a kibe népe génusza egyszer így beférközött, annak hazafisága sem lesz lármás, zajos és hamis, hanem lesz csöndes, munkás és igaz.

Mit szóljak még befejezésül az iskolai kirándulások *jellemépítő hatásáról*? Azt szokták mondani, hogy ha valakit megakarsz ismerni, utazzál vele. Igazán: utazás közben ezer alkalom nyílik az érzület és a hajlamok nyilvánulására. A nagyobb tanulók karavánja is — mint minden utazó — nem egyszer bukkan nevezetes akadályokra, melyeknek legyőzése közben az ifjúnak iniciatíváját és elhatározása egész erejét ki kell fejtenie. Hátha azokat a gyakori eseteket vesszük, melyek előrelátó gondoskodásának bőséges alkalmat nyújtanak úgy, hogy ne csak önmagáról, hanem barátairól és társairól is gondoskodják, érettök is tegyen? Eléfordúlnak bár ritkán, megpróbáltatási pillanatok is egy-egy nagyobb és hosszabb útban, melyek a hidegvér-

nek, az elszántságnak, a magát másokért való feláldozásnak a legjobb iskolája. Ily esetekben tanulja meg az ifjú, hogy minden élvezetnek ára van: az egyéni erőfeszítés. S ki tudná megmérni, hogy mennyire gyarapszik az erkölcsi érzet egy-egy nagy akadály legyőzése után; s hogy mily nagy mértékben edződik a jellem-erő abban a tudatban, hogy ezt is, meg azt is idegen segítség nélkül, saját magunk emberségéből végeztük. Hát azt az élvezetet ki tudná eléggé értékelni, mely a megfigyelt tárgyról, szerzett tapasztalatok kicserélésében áll? Ezek a kölcsönös lezkek a tanulónak tanulóra való hatásának, az értelmi erők fokozódásának, a szívek összedobbanásának megbecsülhetetlen mozzanatai.

Még becsesebb erkölcsileg a kirándulás, ha egy-egy ahhoz-értő tanár a vezetője és éltető lelke a társaságnak. A tanulók részéről a tanár belátásába és tapasztalatába vetett bizalom, s a tanárok részéről a tanulók értelmi és erkölcsi erőit kifejtő alkalmaknak a megragadása és érdekekben való felhasználása, megteremti a két fél közt azt a kölcsönös rokonszenvet, melyet a humanitás praktikus iskolájának is méltán mondhatunk.

De, ha minden többi haszontól eltekintünk, az az egy tény is ajánlatossá teszi az iskolai kirándulások szervezését, hogy azok megtanítják az ifjút, szeretni a természetet, s szeretni a népet: kiváltképen a földmivesnépet az ő egyszerű erkölcsével, szűzies érzelmeivel és erőteljes megfigyelésre valló nyelvezetével: A nép génuszával való eme megismerkedés mellett, a természet és a természetesség megkedvelése, ebben a mi mesterkéeltséggel teljes társadalmi életünkben, rendkívüli nyereség, mondhatni egy egész életre szóló útravaló egy ifjúnak, ki majd élete delén is a leg-nagyobb kedvvel jár-kél hazájában. Én hiszem, hogy a Szentföld zarándokának korán sincs oly sok emléke, mint a mennyitől egy hazáját így ismerő férfinak megrezdül a szíve. Ő is, mint Petőfi-

Szedegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet;
Minden régi kedves helyet bejár. . .
•Cserebogár, sárga cserebogár!•

A maros-újvári sóbányák.

Blaska Ubald bányatanácsos és *Vajna* Miklós bányatiszt adatai nyomán.

-- 2 képpel. --

Irta: *Bikfalvi Károly dr.*

A turista hazarészünkben nemcsak a föld felületén, hanem a föld alatt is számos, megtekintésre érdemes és igen tanulságos helyet talál s meggyőződhetik arról, hogy a mily elragadó hazarészünk külseje, ép oly gazdag annak belseje is. Bányatelepeink és aránylag kiterjedt különmemű bányaszatunk minden pontja érdemes a megtekintésre, de alig van érdekesebb és könnyebben hozzáférhető hely különösen a sóbányászat megismerésére, mint a maros újvári sóbányatelep. Minthogy a képben is bemutatott Maros-Ujvár hazarészünknek közepén, vasúti fővonal mentén fekszik, könnyen felkereshetik nemcsak a szenvedélyes turisták, hanem az átutazó közönség is. S ezt annyival inkább tehetik, mivel a maros-újvári sóbányákban a munka az egész év alatt foly, míg a többi sóbányákban, Deésakna kivételével, csak a téli időszakban, ilyenkor pedig az idő nem alkalmas a kirándulásokra és turistai utazásokra.

Maros-Újvár lévén hazarészünk legnagyobb üzemre berendezett sóbányája, mely nemcsak hazánkban, hanem egész Európában is egyike a legelső rangú sóbányáknak — készséggel engedtem a szerkesztő úr szíves felkérésének és örömmel vállalkoztam e mintaszerű sóbányák bővebb ismertetésére.

1. A maros-újvári bányák rövid története

Maros-Újvár nagyközség Alsó Fehérmegyében, a Maros folyó balpartján fekszik 252 méter magasan a tenger színe felett. Lakóinak száma az 1891. évi népszámlálás szerint 3419, kiknek, kevés kivétellel, a sóbányászat képezi egyedüli kereset-forrását.

A maros újvári sóbányászat egyike a legfiatalabbaknak, s többi sóbányánk, mint Deésakna, Parajd, Torda és Vízakna, valamint a felhagyott Szék és Kolos mind régibb eredetűek. A múlt századokban e bányák látták el sóval nemcsak Erdélyt, hanem a tiszántúli megyéket, az Alföldet és gyakran Szerbiát is. Deésakna, Szék és Kolos bányáiból a szállítás többnyire tengelyen történt, a tordai és vízaknai sóbányákból pedig Miriszlőig illetve Marosportusig tengelyen, innen pedig tutajokon és hajókon a Tisza mentéig.

A sónak tengelyen való szállítása sok nehézséggel járt s ezért célszerűnek mutatkozott a Maros folyó közelében nyitni valahol sóbányát, hogy a nyert sót azonnal hajókra rakva, tovább szállíthassák. Erre leg-

Maros-Újvár látóképe.

alkalmasabbnak bizonyult a Gróf Mikes család birtokában levő sós tavas mocsáros terület, a jelenlegi maros-újvári sótelep, mely a Maros folyótól alig 1 kilométer távolra fekszik. E helyet a bányakincstár a Gróf Mikes családtól megváltván, a múlt század végén, 1791-ben megnyitotta a maros-újvári sóbányát.

A mily előny volt a maros-újvári sóbányászatra nézve a Maros folyó közelsége, ép oly sok kellemetlenséget okozott többszöri kiáradása és az által, hogy kanyarulatos folyásánál fogva mindinkább közeledett a só felé, annyira hogy rendes vízállás mellett is, a Maros-víz beszivárgott a bányákba s rendkívül megnehezítette a só-kiaknázását. A víz elleni védekezés költségei gyakran oly magasra hágtak, hogy túlhaladták a vizen való sószállítás előnyeit, sőt még az egész bánya felhagyása is szóba került. E miatt 1859-ben a Maros vizét eredeti medrétől mintegy 500 méternyire új mederbe vezették és a felső-újvári kastély alatt erős kőgáttal megátolták a só felé közeledését. De e nagy védmunka által sem lett a só, legnagyobb ellenségétől, a víztől, teljesen megmentve. Habár a Maros kiáradásai már nem fenyegették is a sóbányászatot, mégis egyfelől a környező hegyekről esőzések alkalmával, másfelől pedig a Maros és só közötti kavicsrétegen keresztül meg mindig igen sok víz szivárgott be a bányákba.

Végre a 60-as években, miután a sótömzs határait pontosan kikutatták, a jelenlegi főbányahivatali főnök, akkor még bányatiszt, Blaska Ubald bányatanácsos eszméje alapján a sótömzsöt körülvevő szilárd márga kőzetben, 15 méter mélységben a sótömzs körül egy 1700 méter hosszú körcsatornát (Drainage) építettek, mely a Maros és a hegyekről beszivárgó vizet mielőtt a sóhoz érne, felfogja és két kútba vezeti, melyekből két gőzgép kiszivattyúzza. Ily módon a bánya és az egész sótelep a víztől teljesen mentesítve lett és a bányaművelés évszázadokra biztosítva lévén, 1871—1872-ben a vasúti fővonaltól kiágazólag egész a bánya torkolataig rendes vágányú vasutat építettek, úgy hogy a bányából kihúzott só, melyet ez ideig lovakkal emeltek ki, azonnal vasúti kocsikba rakva könnyebben és gyorsabban lett elszállíthatóvá. Ezáltal a maros-újvári sóbányászat nagy lendületet nyervén, a bánya villanyvilágítással és a só kiemelésére gőzgépekkel lett felszerelve s így foly a művelet jelenleg is. Az új berendezés és felszerelés után nemcsak a bányauzem lett könnyebbé, hanem kényelmesebbé vált a nagy közönségre nézve a bányalátogatás is, úgy hogy a látogatók száma évről évre szaporodik annyira, hogy gyakran egész külön vonatok jönnek a bánya megtekintésére. Mielőtt mi is leszállanánk a bányába s belekezdzenénk annak leírásába, legyen szabad általánosságban néhány szót szólnunk a sóról és termelés módjairól.

2. A só és termelés-módjai.

A kősó, legnélkülözhetlenebb fűszerünk és igen fontos tápanyagunk, a geológusok nézete szerint vízből leülepedett képződmény vagyis üledékes kőzet. Általános vélemény szerint hazarészünk — az erdélyi medence — tengerrel volt borítva. A víz hosszú idő alatt lassan elhúzódván, a só visszamaradt és a föld mélyében nagy kiterjedésű tömeget képez, melynek a jelenleg művelés alatt álló sótelepeink csak kis kitüremlései. A geológusok nagy részének véleménye szerint valamennyi sótelepünk ismeretlen mélységben egymással összefügg, s mindenikben a kősót valami hatalmas erő nyomta a felszínre. E hatalmas só-tömeg, mely sok geológus véleménye szerint a Romániában feltárt sótelepekkel is összefügg, hazarészünkben észak-déli irányban vonul végig, s ennek egyik kiemelkedő pontja a maros-újvári sótelep, vagy a mint bányász-néven nevezik sótömsz, sótest.

A tiszta só igen szilárd összetartó kőzet, úgy hogy ott, a hol nagyobb tömszökből fordul elő, nagyobb üregeket egész veszély nélkül ki lehet vágni belőle. A sónak e tulajdonságán alapszik a jelenlegi sóbányászat, mert a sót a föld felületén az eső és más vizek miatt, nagyobb mennyiségben bányászni nem lehet. Ezért már a rómaiak felhagytak a só külső bányászásával és az akna-műveléshez fogtak.

A sónak rendszeres bányászata kezdetben úgy történt, hogy magában a sótestben kisebb nagyságú üreget kivágva haladtak lefelé. Egy bizonyos mélység után köralakban mind inkább terjeszkedtek oldal felé, a míg végre egy tölcser vagy kúp alakú üreg állott elő, a mely felül igen keskeny, alá felé pedig mind szélesebb volt. A sónak ily módon való kiaknázása a legújabb időkig fennmaradt, sőt Deésaknán és Tordán ma is vannak ily módon művelt bányák.

Mint hogy a tölcser alakban művelt bányákból nagyobb mennyiségű sót kiaknázni nem lehetett, újabban ezzel felhagytak és a *kamara- és csarnokrendszer* szerint kezdték a sóbányákat művelni.

E rendszer szerint tágas, nem tölcser- hanem szögletes-alakú üregeket lehet a sóból kivágni és a sótermelést nagyobb területen folytatni.

A kamara- és csarnokrendszer fő lényege abban áll, hogy a bányászat nem magában a sótestben, hanem az azt határoló kőzetben kezdik meg. Ebben t. i. egy üreget az u. n. szállító aknát kivágva, bizonyos mélység után oldalról haladnak a sótest felé s úgy kezdik meg annak kiaknázását. E művelési rendszer egyik alakja a *kamararendszer*, mely abban áll, hogy a sóban több üreget vágnak ki, melyek keskeny folyósókkal (tárna) vannak egymással összekötve.

A másik művelésmód a *csarnokrendszer*, mely szerint a sóban

nagyobb csarnokok vannak kivágva, melyek csak oszlopok vagy pillérek által vannak egymástól elválasztva

Ez általánosságok után még néhány szót a maros-újvári sótestről.

A maros-újvári sótest észak-déli irányban nyúló tojásdad alakú terület, melynek hossza 900 méter, szélessége 550 méter, mélysége még ismeretlen, s az eddig feltárt legnagyobb mélység 180 méter. A sótest jelenleg pár méter vastagságban kavics és homokkal van fedve, helyenként pedig a só a földből kilátszik. Igen valószínű, hogy egy időben a sótest sokkal vastagabb réteggel volt borítva, de a Maros e fedőrétegeket lassanként elmosta, mert a sótest felett levő kavics és homok épen arra mutat, hogy a Maros hosszú időn keresztül épen a sótest felett folyt el. Köröskörül a maros-újvári sótestet palaszerű, márga név alatt ismert kőzet veszi körül.

A sóbányászat a maros-újvári sótestben jelenleg két különálló, egymással nem közlekedő bányában foly, melyek külön aknákkal közlekednek a külvilággal. Jegyezzük meg itten, hogy a bányászok *akna* alatt azt a függőleges kútszerű üreget értik, melyen a föld mélyébe lehatolnak. *Tárna* név alatt pedig azt a vízszintesen haladó, folyósószerű keskenyebb üreget értik, melyeken a föld mélyében tovább haladnak és végre *bánya*-nak nevezik azon nagyobb üregeket a föld mélyében, melyekben a tulajdonképeni művelet foly.

A maros-újvári két sóbánya közül az egyik az u. n. »*Ó-Bánya*« a 180 méter mély *Rudolfakna* által közlekedik a külvilággal. Ez az akna a sótestet körülvevő márgában van kivájva. Falai fával vannak burkolva és belőle egy vízszintes tárnán haladnak a sófejtési területre, a tulajdonképeni bányába. Ezen az aknán történik a kivágott só kihúzása, mit egy 60 lóerejű gőzgép eszközöl. Ugyanez a gőzgép az akna fenekén összegyűlő víz kihúzására is szolgál. Az *Ó-Bányának* még egy második aknája is van az u. n. *Ferenczakna*, mely magában a sótestben halad lefelé. Régebben ez az akna szolgált a só kihúzására, jelenleg azonban egy másik, 30 lóerejű gőzgép segítségével a bányában meggyűlő erős sósvizet húzzák ki rajta. A kihúzott erős sósvíznek egy része, mely 26.5" „ konyhasót tartalmaz, 700 méter hosszú csatornán a maros-újvári sósfürdőhöz van vezetve és fürdésre használtatik. A két akna egyúttal a bánya szellőztetésére is szolgál.

Maga a tulajdonképeni *Ó-Bánya* a föld színétől lefelé 60 méter mélységben kezdődik. Itt van a bányának a mennyezete, mely alatt pár méterrel az oldalfalakon karzatszerű folyosó vezet körül, honnan 80—90 méter mélységű, szédítő űr tárul a néző szeméi elé. E nagy űrnek a fenekén foly a munka, s az ott dolgozó munkások a karzatról alig látszanak

nagyobbaknak Hófehérke törpéinél. Az Ó-Bánya kamararendszer szerint művelt bánya, összesen 7, egymással összefüggő kamrája van, melyek közül a 3 legrégebb, mivel omladozó állapotban van, felhagyatott. A másik három kamra művelés alatt áll, egy pedig tartalékul van fenntartva.

Maros-Újvár másik bányája az »Új- vagy Stefánia-bánya«, egyike a világ legszebb és legjobban berendezett bányáinak. E bánya csarnokrendszer szerint 1870-ben vétetett művelés alá s előre meghatározott terv szerint folytatatik tovább. Minthogy a bányalátogatók legnagyobb része csak ebbe a bányába bocsátható be, írjuk le ezt részletesebben és tegyük úgy, mintha most érkezénk Maros-Újvárra s ügyeljük meg, hogy a bányalátogatásnál mi a teendőnk és mit figyeljünk meg leginkább.

3. Látogatás a Stefánia-bányában.

Megérkezve M.-Újvárra a Stefánia-bánya intézkedő irodáját keressük fel. Ez a vendéglőktől nem messze a Széchenyi-téren vagy a piacon fekszik s minthogy úgyszólván egyedüli épület e téren, könnyen ráakadunk. Az irodában az üzemvezető bányatisztnél jelentkezve, miután nevünket a vendégkönyvbe beírtuk és 50 kr. látogatási díjat lefizettünk, bánya-látogatási köpenyeg és bányászsapkát kapunk. Így felkészülve a mellénk adott vezető kezében bányamécsessel az intézkedő irodától délre fekvő Stefánia-aknához vezet. A mint az irodából kiértünk jobbra hatalmas, szürkés-fehér, falszerűen kirakott sötömeget látunk, mely a Stefánia-bányától a Ferenczaknáig húzódik. E nagy tömeg só az ú. n. »gorcz«, mely a bányákból kihúzott földes és tisztátalan sóból áll. Az ezzel szemközt levő épület a gépműhely, hol a bányászszerszámok és kisebb gépek kijavítása történik. A gépműhely összefügg a Stefánia-aknával, mely mellett ha továbbhaladunk előnkbe tűnik az ú. n. *bányatér*, melyen a Stefánia-aknával szemben fekszik a *Rudolfakna*. A két aknát magas híd köti össze egymással. Ezen a hídon a Rudolfaknából kihúzott földes sót az előbb említett gorczra szállítják. A bányatér keleti oldalán levő épület a *mérőház*, melyhez ép úgy, mint a két aknához vasút vezet. A nyugati oldal felé tekintve, hol a vasút elhalad, az ev. ref. templom és távolabb a *Ferencz-akna* tűnik szemeinkbe. Minden akna mellett magas kémény emelkedik fel-felé, jelezve, hogy minden aknánál egy-egy gőzgép van berendezve a só és a bányában levő víz kihúzására.

A Stefánia-akna helyiségébe visszatérve, annak közepén találjuk az aknát, melyen a bányába bejuthatunk. Az akna két osztályra osztott négyoszgú úr, melynek egyik osztályában, a mint a szomszéd-teremben levő gőzgép működésbe jő, a sószállító kosár felszínre jut, a másik osztályban pedig egy üres kosár lefelé megy. A kosarak erős, több fonatú

sodronykötelekkel vannak a szállító gépezethez erősítve s ezenkívül felfogó készülékkel ellátva, úgy hogy a sodronykötél elszakadása esetén, a mi még eddig elő nem fordult, a kosár lefelé esésében azonnal megakad.

A sószállító-csille helyett padot helyeznek a kosárra, s öton-haton arra ülve, adott jelre a gép megindul és csendes mozgásban lefelé szállunk, 60 métert lefelé haladva a gép megáll, a kosárból kiszállunk és egy folyósóba (tárna) jútunk, mely az aknát a bányával összeköti. A tárna boltzata alatt a villanyvilágítógép sodronyai haladnak, melyeket érinteni nem tanácsos. A mint a tárnán tovább haladunk tompán csengő moraj, a bányászok csákányának csengése, üti meg füleinket, mely zaj a mint a bánya felé közeledünk mind erősebb lesz.

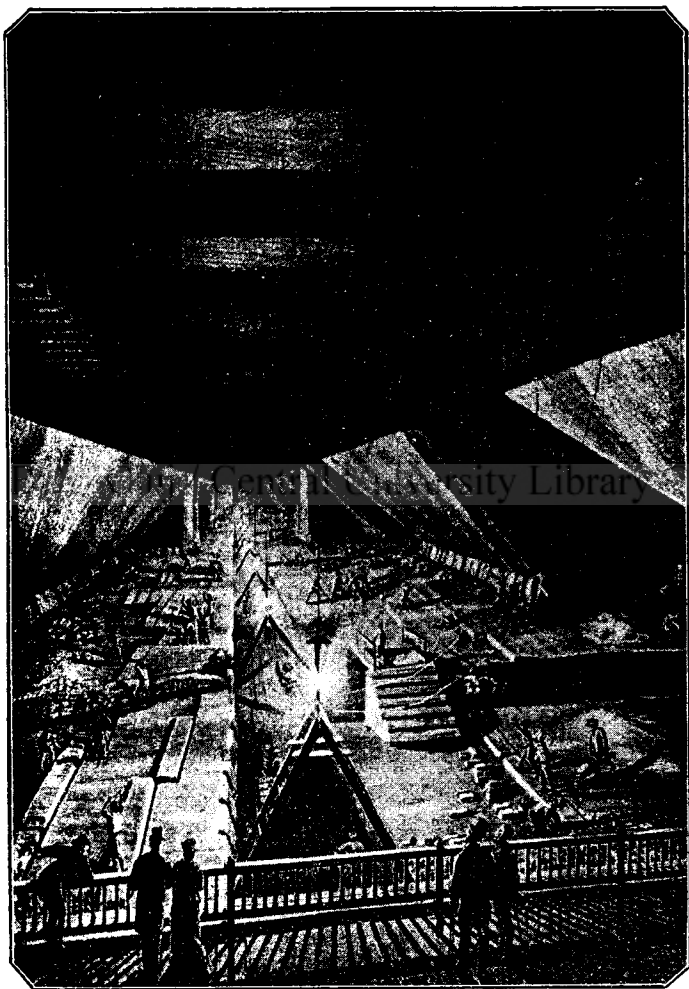
A tárna közepén vezetónk egyszer csak megáll és kis fülkébe vezet, hol a só és az ezt körülvevő márga-közet határát mutatja meg. A szürkésbarna márgát és a tiszta fehér sót éles határ választja el egymástól, s a két közet úgy néz ki, mintha egymáshoz volna ragasztva. E pontnál bejutottunk a m.-újvári sótestbe, s itt abban haladunk tovább. A tompán csengő moraj mind erősebb lesz s nemsokára bejutunk a bánya mennyezete alatt körülfutó karzatra, honnan oly látvány tárul szemeink elé, melyet leírni nem lehet, csak látni kell.

Elénk tárul a bányának 10 villanyos ívlámpával megvilágított 250 méter hosszú főcsarnoka, mely leginkább egy óriási nagy templomhoz hasonlít, mely templomnak minden fala sóból van kifaragva. A főcsarnok mennyezete aránylag keskeny, csak 16 méter széles, lefelé azonban bolt-szerű aláhajtással mindinkább szélesedik s 25 méter mélységben eléri legnagyobb szélességét, a 48 métert. Ezen alúl a falak aláhajlása megszűnik és az oldalfalak egyenesen haladnak lefelé. Az egyenes falakból jelenleg alig pár méter van kivágva, de a mint a munka halad és a bánya évről évre mélyebb lesz, mind jobban fog feltűnni a bánya tervezett templom-szerű alakja. Csakhogy ez nem olyan templom, melyet alulról felfelé építenek, hanem olyan, melyet a mennyezettől kezdve lefelé kivágnak.

A bemenettől balra a karzaton tovább haladva, a főcsarnok jobb-oldalán 4 *oldalcsarnokot* látunk, melyek hasonlóak a főcsarnokhoz csakhogy kisebbek, hosszúságuk 100 méter. Mindenik oldalcsarnok 2 2 villanyos ívlámpával van megvilágítva s mennyezetük alatt itt is, mint a főcsarnokban karzat fut végig, mely a főcsarnok karzatával összefügg. Az egész bánya mennyezete alatt elhaladó karzat a bánya felső részének bejárására szolgál és innen figyelik meg a mennyezeten esetleg támadható repedéseket és egyéb hiányokat.

A főcsarnok végére érve kényelmes deszka-lépcsőn mintegy 25 métert megyünk lefelé és lejutunk a bánya fenekére, a sófejtő-területre. Itt az

oldalfalak leírhatatlan szépségű síma rétegzete és a bányászok munkája ragadja meg leginkább figyelmünket. A sötétszürkétől a hófehérig különböző átmenetben váltakoznak a sórétegek, melyeknek iránya is szerfelett változatos. Egyes helyeken függőlyesen, másutt oldalra dűlve, itt ott ka-

A Stefánia-bánya belseje.

nyargósan haladnak egymás mellett, mutatva azt, hogy az egykor vízszintesen leülepedett sórétegeket valami hatalmas erő eredeti helyzetűkből kimozdította, feltolta.

A sórétegek megsejmlélése után, tekintsük meg a bányászok munkáját.

E bányában mintegy 200 munkás dolgozik, egy részük sót vág ki, mások a kivágott sót vassíneken járó talicskában a szállító géphez tolják, egyesek pedig a bánya falait simítgatják.

A sóvágás 4—5 kilogramm súlyú, begyes élű, ékalakú, rövidnyelű vascsákánnyal történik. Ennek segélyével a sóvágó munkás a megkezdett sótómegeben s már kivágott darabtól mintegy két arasznyira rést vagy keskeny árkót vág a sóban s mikor ez árokkal készen van, a körülvágott sódarab szabad oldalán alant csákányával apró likakat vág. Kezdetben a csákányveréskor a só csengő hangot ad, egyszer csak tompa hang hallatszik, s ekkor a sódarab a többitől elvált. Az így elhasadt sódarabot emelőrudakkal felemelik s készen van a sóvágónak ú. n. »*pad*«-ja, melyet azután mintegy 50 kilogrammos darabokra felapróz és csákányával arra bizonyos jegyet vág, hogy a beadáskor felismerhesse. Egy ilyen darab só kivágásáért a munkás 5 kr. bért kap. Jó munkás a napi 8 órai munkaidő alatt 25—30 darabot kivág, s így ez idő alatt 1.20—1.50 krt. megszerezhet.

Ha kellő időben megyünk a bányába vagy nagyobb társasággal jövünk, a bányatiszt rendeletére, meghallhatjuk a munkások földalatti imáját is, mely még e század elejétől kezdve szájról-szájra száll s a bányában elmondva egyszerűségében is, igen megható. A főcsarnok közepén levő csüngő deszkadarab ú. n. »*Tóka*« verésére minden munkás odagyűl, közülök egyik korosabb, a *pap* emelkedetebb helyre állva, fennhangon elmondja az imát, mely következőleg hangzik :

»Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében, Ámen!

Mindeneknek alkotó ura, Istene, a kinek mindenek, a mik az égen, a földön és föld alatt feltaláltaknak, köszönjük létünket, a kitől veszik minden alkotmányok eredeteket és élelmöket, te hozzád buzgó szívvel kiáltunk, kik itt egyben gyülekeztünk, hálákat adván te néked azon jókért, melyekkel elhalmozáál. Segíts uram, hogy bejövetelemben és kimenetelemben sérelem nélkül maradhassunk, súlyos munkánk által te néked szolgálhassunk. Könyörgünk, hogy a kiket ép erőben, egészségben a föld színén megtartottál, atyai karjaiddal, ez mélységben is kormányozni méltóztatnál. Segélj uram, mert nem a mi erőnkben bízakodunk, hanem a te szent nevedben mozdulunk meg innen. Ámen.«

Az ima meghallgatása után az oldalcsarnokok mellett, ezek megtekintése után, az ellenkező végen, mint a hol leszálltunk, megszemléljük még a szállító-aknát. Ez amaz akna folytatása, melyen leszálltunk. Itt történik a só felrakása a szállítógépre. A kivágott sódarabokkal megpakott csilléket a munkások vassíneken a szállítógép kosarára tolják, a gép felhúzza s azonnal vasúti kocsikba rakják. Innen kissé visszatérve előbb deszka aztán sóból kivágott síma lépcsőkön felfelé haladunk s feljutunk

a »tánczterem«-be, mely szintén sóból van kivágva. Oldalfalain a sórétegek oly gyönyörű rajzolatot képeznek, hogy nem csoda, ha több évvel ezelőtt egy öreg plébános a következő megjegyzést mondta a vezetőnek:

»Na instálom, hogy lenne aztán Tisza Kálmánnak pénze, ha ilyenekre költi! Már mitől jó az, ilyen czifra festéseket pazarolni egy ekkora helyre.«

A tánczteremből még egyszer visszapillantunk az egész bányába. Képünk a bányának épen e pontjáról felvett rajzát tünteti fel, s láthatjuk rajta a mennyezet alatt körülhaladó karzatot, a 4 oldalcsarnok nyílását és a bányafenekén dolgozó munkásokat.

A tánczteremből néhány lépcsőn felhaladva visszajutunk abba a folyósóba, melyen bejöttünk és ennek végén a gép újra felhúzza a föld színére.

A Stefániabányának a szállító aknán kívül még egy másik járóaknája van, melyben az intézkedő iroda mögött leindulva, lépcsőkön az oldalcsarnokokba jutunk le. A munkások ezen az aknán szállanak le a bánya fenekére.

4. A sótermelés nagyságáról és a bányamunkásokról.

A maros-újtári sóbányákban jelenleg évenként mintegy 600 ezer métermázsa tiszta só termelnek. A bányák termelő képessége sokkal nagyobb, úgy hogy évenként egy és fél millió métermázsa tiszta só is ki lehetne aknázni belőlük. Egy métermázsa só előállítására minden költséget összeszámítva, 40 krajczárba kerül, eladási ára pedig az erdélyi részekre nézve 6 frt 80 kr., a Királyhágóntúli részekre 9 frt 36 kr. Az államnak ezek szerint, a maros-újtári sóbányatelep évente mintegy 4 millió forintot jövedelmez.

Maros-Újtár a következő helyeket látja el sóval: Hazarészünkben: Alsó-Fehérmegye, Torda-Aranyos, Kis-Küküllő, Maros-Torda és Nagy-Küküllő megyék nagy részét, továbbá egész Hunyadmegyét.

A Királyhágón túli részek közül só szállít a következő nevezetesebb helyekre: Arad, Szeged, Mezőhegyes, Temesvár, Békés Csaba, Szabadka, Eszék, Pécs, Villány, Nagy-Várad, Nagy-Szalonta, Szolnok felé és gyakran Budapestre, Pozsonyba stb.

Hazánkon kívül évente mintegy 1000 vasúti kocsisó Bulgáriába kerül a Maros-újtári sóbányából.

A maros-újtári sóbányászatnál mintegy 700 munkás talál foglalkozást. Ezek közül 410 anyakönyvezett, állandó munkás, kiknek munkaképtelenség esetén és a megszabott munkaévek betöltése után nyugalombérré van igényük. A többi munkás csak ideiglenesen van alkalmazva, ezek nagy része még fiatal, még most gyakorolja a bányászatot és ezek sorából egészítik ki az állandó munkások létszámát.

A munkások egy társaságot (sóvágó társaság) alkotnak, melynek pénztárába (sóvágó társapénztár, Bruderláda) keresményeikből az állandó munkások 6 százalékot, az ideiglenesek pedig 3 százalékot fizetnek. A bányakincstár e pénztárhoz évente ugyanakkora összeggel járul, mint a mennyit a munkások évente befizetnek. Ez intézménynek igen szép feladata van, mivel a munkások életéről baleset vagy más kedvezőtlen körülmény esetén is meglehetősen gondoskodva van.

A sóvágó-társaság tagjainak a társapénztárból a következő segélyekre van igényük:

1) Betegség esetén ingyen gyógyszerre és kórházi ápolásra. A bányamunkások ingyen orvoslásban is részesülnek, a bányorvos fizetését azonban nem a társapénztártól, hanem az államtól kapja.

2) Betegség esetén, ha a megbetegedett tag neje munkaképtelen és ha az illetőnek gyermekei vannak — betegpénzre, a mi alapbérének 0.6-ét teszi. 3) Halál esetén temetkezési költségre. E segélyekben minden munkás részesül, az állandó munkások ezenkívül még élethossziglan tartó nyuggalombérben is részesülnek. Az özvegyen maradt nők szintén kapnak nyugbért, az árván maradt gyermekek pedig nevelési pótlékban részesülnek. Jelenleg 110 nyugbéres férfi, 118 nyugbéresnő és 56 árva kap segélyt a társapénztárból.

Nemzetiségre nézve a munkások fele magyar, fele oláh, de ez utóbbiak nagyrésze magyarul is beszél.

A bányamunkások sorából mintegy 25 tagból álló jól szervezett *bányazenekar* is van Maros-Újvárt, mely nagyobb kirándulások alkalmával a bányában is szokott játszani.

5. Bányalátogatási idő és a bánya látogatottsága.

Mintthogy a bányamunka csak a reggeli és délelőtti órákban foly, a bányalátogatás is csak a munka folyama alatt lehetséges, s ekkor a legérdekesebb is. A munkások reggel $\frac{1}{2}$, 3 és 3 órakor erős gőzsip által adott jelre összegyülekeznek és 4 órakor kezdik meg a munkát, mely déli 12 óráig tart. *Vasárnapokon és úgy az új, mint az ó-naptárban minden vörös betűvel jelzett ünnepen, továbbá munkkét naptár szerinti húsvét, pünköst és karácsony harmadik napján a bányamunka szünetel.* Ezért legcélszerűbb a bányát hétköznapokon reggeli 6 és 11 óra közt megtekinteni.

A főbányahivaltaltól épen csak ebben az időben van a bányalátogatás megengedve. Midőn a sófejtés szünetel, szünetel a villamos gép is, a bányában teljes sötétség uralkodik, s épen ezért nem lehetséges annak megtekintése.

Nagyobb társaságok, ha a főbányahivatalt előre értesítik, ünnepnapokon is leszállhatnak a bányába. Ilyenkor a főbányahivatal a bánya kivilágítását elrendeli és a munka bemutatására munkásokat is összehívát.

Egyes látogatóknak és kisebb társaságoknak elég, ha a bányalátogatásra csak a vezető bányatiszt engedélyét kikérik.

Bányalátogatási díj czimén minden látogató 50 kr. díjt fizet, s ezért felöltőt, világítást és vezetőt kap. A bánya bejárására 1—2 óra szükséges.

A bányalátogatókról 1837 óta *emlékkönyvet* vezetnek. E könyv 1848 júliusig német nyelven, ettől 1851-ig magyar nyelven, azután 1861 szeptemberéig újra német nyelven, majd 1870-ig helyenként vegyesen magyar és német s végre 1870-től csak magyar nyelven van vezetve.

A könyv kezdő lapjain versbe szedett, német jelmondatok vannak, s ilyeneket a könyv első lapjain több helyen találunk.

Első látogatónak 1837 október 16-ikán *August Eugen Fürst von Lobkovicz*, valóságos belső titkos tanácsos és a bányászat elnöke van bejegyezve s utána következik az akkori bányahivatalnokok névsora.

Az első években több bányalátogató versben ad meglepetésének és bámulatának kifejezést. Ezek közül érdemesnek tartunk egy párt közölni.

A vendégkönyv 7-ik lapján 1839-ből a következő vers olvasható :

„Ember, ki élsz e zordon világba
Rejtsd el magad a földnek gyomrába
Ott tanulod meg a munkával való élést
S elfelejtetd a tunya henyélest.“

(Aláírás olvashatatlan.)

A 9-ik lapon ugyancsak 1839-ben Székácsi P. Vitus a következő sorokban ad meglepetésének kifejezést :

»Mig porrá nem válnak testem csont forgácsi,
Azt el nem felejtí, hogy itt volt Székácsi.

P. Vitus.«

A könyv 28-ik lapján az 1845-iki látogatók névsora mellett kivakart aláírással a következő bányász-vers olvasható. E vers valószínűen későbbi eredetű, mivel a tinta, melylyel íratott, későbbi korra vall.

„Szerencse fel, szerencse le
Fogadj ölödbe rémtanya
Ha ég és föld össze omlana
Őrizz meg engemet,
Mert ott fenn hű leányka vár,
Ki nélkülem sem élni már,
Sem halni nem kíván.“

A 35-ik lapon, 1846-ban Dobák Antal, ki valószínűen Nina nevű nejevel látogatta meg a bányát, a következő versben biztatja a lemenetelre:

„Ne félj Ninám a mélységtől
Borzaszt csak a sötétség,
Együtt élünk, együtt halunk,
Örködik az Istenség;
Földből vagyunk, földbe megyünk,
De a földből még felkelünk.

Dobák Antal.“

Az első években nagyobb részt tanárok és tanulók látogatták a sóbányát. Köztük van a három Tisza-testvér, Tisza László, Tisza Kálmán és Tisza Lajos, Szőnyi Pál nevelőjükkal, kik 1842 augusztus 12-én voltak a bányában.

Ezenkívül nevezetesebb látogatók voltak: *Henry*, Franciaország trónörököse kíséretével 1839 június 7-én.

Szigligeti a nemzeti színház titoknokja 1844 szept. 26-án.

Br. Eötvös Lóránd az akadémia jelenlegi elnöke Gr. Mikó Ádámmal néhai Gr. Mikó Imre fiával 1860 augusztus 8-án.

1868-ban *Hieronymy Károly*, számosztálytanácsos a közlekedési minisztériumban Budán, jelenlegi belügyminiszterünk, volt az első látogató és 1878 augusztus 23-án *Br. Splényi Ödönné* (Blaha Lujza) tisztelte meg látogatásával a maros-újvári sóbányát.

Igen nagy számmal vannak képviselve a bányalátogatók sorában a főúrak és katonák. Az előbbieket, ha a szomszéd falvakban lakó grófi családok meglátogatására jöttek, megtekintették a sóbányát is, a katonák pedig a hadgyakorlatok alatt vettek alkalmat maguknak a bánya bejárására.

Nagyobb kirándulások a következők voltak: 1844 szeptember 5-én a természetvizsgálók kolozsvári gyűléséből 22-en jöttek a bánya meglátogatására. Ezután nagyobb kirándulás nem volt Maros-Újvárra 1879 aug. 10-éig, a midőn külön-vonaton 161-en jöttek Kolozsvárról a bánya megtekintésére.

Még nagyobb kirándulás volt Kolozsvárról 1883 július 8-án, midőn az országos középiskolai tanárok gyűlése után 287-en rándultak ki Maros-Újvárra, s ezek közt igen sok hölgy is.

Ezután majd minden évben volt nagyobb kirándulás Nagy-Enyed és Maros-Vásárhelyről, Nagyvárad és Gyulafehérvárról, s végre legtömegesebb látogatás volt 1891 szeptember havában, midőn Piski-telepről külön vonaton 870-en jöttek a Stefániabánya szépségében gyönyörködni.

A bányalátogatók számát 1838-tól kezdve a múlt év végéig évenként feltüntetve a következő táblázat mutatja:

A MAROS-ÚJVÁRI SÓBÁNYÁK

1838. évben . . .	76	1865. évben . . .	181
1839. » . . .	117	1866. » . . .	165
1840. » . . .	hiányos	1867. » . . .	171
1841. » . . .	169	1868. » . . .	178
1842. » . . .	206	1869. » . . .	188
1843. » . . .	184	1870. » . . .	hiányos
1844. » . . .	263	1871. » . . .	112
1845. » . . .	261	1872. » . . .	189
1846. » . . .	298	1873. » . . .	187
1847. » . . .	230	1874. » . . .	349
1848. » . . .	125	1875. » . . .	256
1849. » . . .	123	1876. » . . .	218
1850. » . . .	44	1877. » . . .	227
1851. » . . .	95	1878. » . . .	203
1852. » . . .	88	1879. » . . .	402
1853. » . . .	82	1880. » . . .	419
1854. » . . .	164	1881. » . . .	659
1855. » . . .	110	1882. » . . .	568
1856. » . . .	180	1883. » . . .	1070
1857. » . . .	148	1884. » . . .	697
1858. » . . .	127	1885. » . . .	581
1859. » . . .	163	1886. » . . .	799
1860. » . . .	132	1887. » . . .	668
1861. » . . .	179	1888. » . . .	686
1862. » . . .	210	1889. » . . .	718
1863. » . . .	181	1890. » . . .	736
1864. » . . .	144	1891. » . . .	1665

A mint e táblázatos kimutatás mutatja az utolsó 15 évben lényegesen megszaporodott a bányalátogatók száma, azonban a jelenlegi könnyű közlekedési eszközök dacára még sem oly mértékben, a mint az megérdemelné. Ennek oka pedig az, hogy a maros-újvári sóbányát aránylag igen kevesen ismerik és nagyon kevesen tudják, hogy a maros-újvári sóbánya bányászatunk legszebb technikai műremeke, melynek — az *Emke útikalauz* szavaival végezve ismertetésünket — egyetlen erdélyi útas se mulasztja el megtekintését.

A hegyek kultusza Erdély népeinél.

Irta: *Herrmann Antal dr.*

A hegy a magyarok néphitében.

(Folytatás.)

Szintén Kalotaszegen azt hiszik, hogy egy hétéves kakas oly tojást tojik, melyből egy rongyos, hitvány csibe keletkezik. Ez a *lidércz*, mely emberi hangon tud beszélni és tulajdonosának minden kívánságát teljesíti. Éjjelenként hosszú, tüzes nyoma rúd alakjában kirepül és tömérdek kincset hoz gazdájának, kinek lelke bizonyos idő lejártával az ördögé lesz. A ki ezt a sorsot ki akarja kerülni, az idejekorán temesse el a lidérczet egy hegy tetejére; akkor megszabadul tőle s lelke nem lesz az ördögé.

Gyakran hallhatni Kalotaszegen e szólamot: »Babonázott a szerencse fazekában«, melyet oly emberre alkalmaznak, a kit váratlan szerencse ért.¹⁾ A »szerencse-fazék« ezen a vidéken még imitt-amott található egy-egy kuruzsló asszonytól. Agyagból készült kerekded fazék ez, mely közepe táján körskörül lyukakkal van ellátva. A fazekat egy agyag-fedővel borítják. E fazékba szét. János-nap éjjelen a közepén levő minden egyes lyukon át egy-egy pénzdarabot dob az ember és aztán elássa oly hegy tetején, melynek belsejében hír szerint kincs van elrejtve. A fazék ott marad a földben szét. András-nap éjjelégig, a mikor kiássák. Ha az év épen olyan volt, a mikor a hegyek megnyílnak és a tündérek, óriások és főleg az úgynevezett *vad öreg* néhány perczre előjönnek, akkor ezek közül valamelyik megtölti a szerencse-fazekat »scordúltig arannyal.« Gyakran e fazékba pénz helyett czédulákat tesznek, melyekre különböző kívánságokat írnak. A midőn az ember a fazekat kiássá, azon kívánsága fog beteljesülni, melynek czéduláját elsőnek húzza ki a fazékból. Ily fazekak Németországban egykor nagyon el voltak terjedve.²⁾ A *vad öreg*-gel később még találkozunk, most néhány szót az ördögnek a hegyekhez való viszonyáról.

Sok vidéken a favágók, midőn este az erdőből haza térnek, egy-egy fára baltájukkal egy keresztet vágnak, hogy az ördög őket ne bántsa.

Bajesd községgel szemben, a *Fehérvíz* torkolatánál (Hátszegvidéke) van egy kopár hegy, az úgynevezett *ördögasztag*, mely egykor fákkal sűrűn be volt növe, de az ördög egy éjjel az egész erdőt elpusztította, mert a faragók lerészegedvén, hazatértökkor elfelejtettek egyes fába keresztet vágni. Mire aztán másnap az erdőbe mentek, a fák oly korhadtak voltak, hogy a legcsekélyebb érintésnél porrá morzsolódtak.

¹⁾ *Wislocki*, Aus dem Volksleben der Magyaren. (München, 1893. Hutler.) 15. l.

²⁾ Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. I. köt. 447. l.

Még manapság is beszéli a nép, hogy a *gyalai* havasokon van egy barlang, mely bejáratul szolgál az ördög kertjébe. A ki áthatol e barlang sötétségén, az leírhatatlanul gyönyörűséges kertbe jut. Egykor meghalt az ördög kertésze, mire ez elment a *Várhegyen* lakó grófhhoz és annak leányát akarta kertésznek felfogadni. A gróf nem tudta, hogy kivel van dolga, és visszaútasította az ajánlatot. Erre az ördög nemcsak elrabolta a leányt, de még a várat is elpusztította. (*Köváry L.*, Száz tört. rege, 161. l.)

Székely néphit szerint a hegyeken, főleg olyanokon, melyek csúcsai gyakran ködbe vannak burkolva, laknak az *időcsinálók* is. Igy pl. a *Toplicza* melletti *Kelemenhavasról* beszélnek, hogy ott egy nagy tó van, a melynek partján két hosszúszakalú öreg ember ül, kik a tó vizét vesszővel csapdossák, mire a tóból felhők emelkednek fel és eső, hó, jégeső támad. Ha véletlenül ember közeledik, hamar felül a két vén ember egy hófehér bárányra és felszáll a fellegekbe. Néha a völgybe is leszállnak és betérnek az emberek házaiba, de sehol sem maradnak éjszakára és soha ágyba le nem fekszenek. (*Müller*, Siebenbürgische Sagen, 190. l.). A *Szent-Annataváról* is beszélnek, hogy a hegyekről gyakran bárányok jönnek le és a tóban fürödvén, zivatart támasztanak, (*Müller* 189. l.) Hasonlót mesélnek a homoród-almási barlangról is; ha t. i. az ottlakó tündérnek nem tesznek a barlang elé ruhákat minden újév éjjelén, az megharagszik és az évben sok esőt ad.

A *vad öregről Kalotaszegen* ezt beszélnek: »Ezelőtt sok évvel a favágóknak könnyű dolguk volt Kimentek az erdőbe, ettek-ittak, heverészték és aludtak. Egy darabka húst és egy csepp bort egy fa alá tettek a *vad öreg* számára, ki azt megette, megitta és a favágók nehéz munkáit estig elvégezte. De idővel hamislelkűek lettek a favágók és a vad öreget boszszantották és vizet tettek neki bor helyébe. Megboszankodott tehát és Kalotaszegen elpusztított minden szőlőskertet; azóta nincs már szőlőnk. (Lásd dr. *Fankó J.*, Kalotaszeg magyar népe. 1892. 32—35. l.) Mondá: »ha vizet adtok nekem bor helyébe, igyatok hát ti is vizet!« De víz mellett is még mindig dolgozott, ámbár a favágók őt mindinkább boszszantották. Egyszer egy borús, hideg téli napon a favágók tenyerükbe fűttak. Kérdé a vad öreg: »Miért fűttok tenyeretökbe?« Mondák a favágók: »hogy felmelegedjenek!« Délbe levest főztek és a forró levest fűtták. Kérdé a vad öreg: »Miért fűjjátok a levest?« Mondák: »hogy meghűljön.« No már erre dühös lett a vad öreg és kiáltá: »Egyszer fűttok, hogy meleg legyen; máskor fűttok, hogy hideg legyen! Engem bolonddá nem tesztek, várjatok csak!« S elment a vad öreg, s nem segít többé a favágóknak, sőt üldözi is őket. Azért mondjuk, ha embert erdőben megüt egy fa: »Magrázta őt a vad öreg!« ...

Ez a *vad öreg*, mint a szászok hegyi kultuszánál láttuk (Erdély, 1893. 28. l.) más népeknél is ismeretes hegyi szellem. Ez a vad öreg a magyar s székely néphitben *erdei csoda* név alatt is előfordúl. Hosszú szőrrel fedett zömök testű, vad tekintetű férfiúnak képzele a nép, ki fent a havasokon ide-tova barangol és az erdők és vadak felett őrködik. A favágók az erdőben való munkájuk befejeztével rendszeren egy darab fát vagy tönköt hagynak hátra működésük színhelyén az *erdei csoda* számára, hogy ez őket hazatértökben ne bántsa. Ha erdei favágás alkalmával valaki szerencsétlenül jár, úgy azt szokás mondani: »Az erdei csoda megrázta ökemét!« A *Székelyföldön* azt beszélnek, hogy sok ember úgy gazdagodott meg, hogy újév éjjelén zsákba dugott egy egészen fekete, hétéves kandurt, a kin egyetlenegy fehér szőröcske se volt, és azzal háromszor hátrafelé menve, megkerült egy hegyet, mialatt háromszor ezt kiáltotta: »Csoda, csoda, erdei csoda!« Arra a csoda megjelent és kérdezte, hogy mit árul a zsákban. Az ember oda dobta neki a zsákot, melyből a csoda magához vette a kandurt s az üres zsákot teletöltötte pénzzel. A ki véletlenül s váratlanul meggazdagodik, arról imitt-amott azt mondják a Székelyföldön: »A csoda gazdaggá tette!«

Kalotaszegen azt hiszik, hogy ha az ember újév éjjelén balkezének és ballábának hüvelykéről levágja a körmöt és azt egy hegy tetejére dobja, lába az évben elásott kincsekhez irányzódik, ha a *vad öreg* megkapja e körmöt. Ha egy leánynak hűtlen lesz a szeretője, egy kakas szívét veszi, azt egy új tüvel átszúrva, s a hegyen egy fához tűzi. Ha ezt a kakasszívét megkapja a *vad öreg* vagy *erdei csoda*, a hűtlen szerető visszatér elhagyott kedveséhez. Hasonló esetben az elhagyott legény ugyanily módon alkalmaz egy tyúkszívet. Szerelmes párokról, kik elválnak egymástól, de később mégis egymáséi lesznek, azt szokás mondani: »A csoda megette szívöket.«

Sok hegyen különös alakú homorulatok vannak, melyek bizonyos állatok nyomához hasonlítanak, s melyeket a nép az illető állat neve után nevezett el, pl. farkasnyom, medvenyom. A *tölgyesi* vám közelében lévő úgynevezett *Medvebarlang*-ról 1883-ban a nép ajkán még a következő monda keringett: »Volt egyszer egy gróf, ki fent a Zölddombon aranyból készült várban lakott. Volt neki egy tejszínű, vérszínű gyönyörűséges felesége. Szerette is a gróf, de szerelmét nem mutatta neki, mert durva ember volt. Lebetegedett az asszony és egy nagyfejű fiúgyereket szült. A gróf meglátta a magzatot és megparancsolta béreseinek, vigyék az asszonyt gyermekestől, mindenestől az erdőbe és hagyják ott, mert neki nem kell olyan asszony, ki nagyfejű, nyavalás gyermeket szül. Ott volt hát a szegény asszony gyermekével együtt a rengeteg erdőben; nem volt mit egyenek és a mikor a szegény asszony éhen halt, megátkozta urát

és gyermekét, hogy legyenek mindketten medvék és bírkózzanak egymással. Úgy is történt. Atya és fiú medve lett, s egykor találkoztak az erdőben, ép ott, a hol most a Medvebarlang van. Küzdöttek egymással és mindketten halálosan megsebezve, kimúltak. A medvefiú a medveatyát úgy odanyomta a hegy falához, hogy még most is látható a nyoma, a Medvebarlang. Ott halt meg a kegyetlen gróf. Aranyos vára is elpusztult és most már pusztán áll a Zölddomb . . . »

A Székelyföldön sok hegyen előfordul ilyen bemélyedés, mely valamelyik vad állat nyomának nevét viseli. Ki marhát megakarta óvni az illető ragadozó állattól, az még a hetvenes években egy kövecskét vagy marhájának néhány szőrét dobta évenként az illető állatnyomba. Ha valakit »testben, lélekben megrontani« akarunk, kalotaszegi néphit szerint az illetőnek ganaját, vagy nyákját, vagy véréből egy néhány cseppet ássuk el egy hegy tetején, még pedig úgy, hogy a földbe lyukat ásva, abba háromszor bekiáltjuk az illető személy nevét, mielőtt az említett tárgyakat beletesszük a lyukba. *Kis-Petri*-ben él egy híres kuruzsló, Cs. Pálnak hívják, kiről az egész vidék azt beszéli, hogy ily módon már számtalan embert »elpusztított«; ez okból minden ember kerüli és csak akkor hívja segítségül, ha marhája beteg; mert tény, hogy egész Kalotaszegen nincs oly gyakorlott, ügyes állatorvos, mint a nevezett ember.

A kit *kalotaszegi* néphit szerint, az úgynevezett *fehér ember*, vagy *fehér barát*, vagy *fekete asszony*, vagy *fekete pesztra* (lidércz, szívmatra) nyom álmában, az balkezének disznóganajra és fokhagymára nevetlen újjából néhány csepp vért cseppegtessen, és aztán e tárgyakat éjfélután valamelyik hegyen a földbe elásva és az illető helyre egy nagy követ hengerítve, mondja e szavakat: »A fekete asszony nyom engem, te is nyomjad, hegy!«

(Folytatása következik)

A tömösi vizesések.

— 3 képpel. —

Irta: *Téglás István.*

A szebbnél-szebb kirándulási helyekben bővelkedő Brassóvármegyében a megtekintésre érdemes részletek között igen említésre méltó helyet foglalnak el az *Alsó-Száraz-Tömös* vizesései. Meglátogatásuk Alsó-Tömös-ről, vagy Predeáról kiindulva s az ott időzést is beleszámítva, legfőleg 4 órai időt igényel, de az utat oda és vissza 2 óra alatt is meg lehet tenni. E kirándulás azonban nem kis nehézséggel jár s kivált nőknek

csakis száraz időben ajánlatos, mert esős napok után a hely néhol csaknem járhatatlan. Vezetőt és útbaigazítást legkönnyebb az alsó-tömösi malomknál kapni. Ajánlatos azonban, hogy mielőtt útunkhoz hozzáfognánk, cipőinket csizmákkal cseréljük fel.

Az Alsó-Száraz-Tömös a Nagy-Kőhavas déli oldalából veszi eredetét s onnan előbb déli, majd délnyugoti és nyugoti irányban úgyszólván hanyat-homlok rohan alá, míg a Predeál felé kanyargó vasút építése idejében nagy szerepet játszott (s maig is *Bauplatz* nevet viselő) rét közelében, nem messze a tömösi állomástól, vize a fővölgyben tova iramló Tömös-patak vizével egyesül.

Egyike lévén hazánk nevezetesebb búvó patakjainak, medre az említett »Bauplatz« közelében részben szárazon áll (azért nevezik Száraz-Tömösnek); azt csak hóolvadáskor és nagyobb esőzések alkalmával veszi igénybe, máskor földalatti titkos útain bolyong. Fennebb, a fővölgytől távolabb, hol a Nagy-kőhavas előőrseiként szikla-tömbök tornyosúlnak az ég felé, patakunk épen a másik szélsőségben jár, mert ott a levegőben mintegy aláépülve teszi meg útja nagyrészét.

Kezdetben a száraz mederben, később a patak partjain hatolhatunk felfelé, de fennebb a sziklatömbök, a görkövek kényszerítenek a pataktól

rövid időre búcsút venni. A sűrűségben, hol különféle bokrok össze-vissze nőtt ágai, bükkök, fenyők kidőlt törzsei, hatalmas görkövek állják útunkat, tornászati ügyességünk igénybe vételével hatolunk, kapaszkodunk, sőt néha mászunk is tovább. Egyszerre a mint a sűrűségből ismét a patakra bukkanunk, elbűvölő látvány jutalmazza fáradságos útunkat. Fenyőkkel és különféle bokrokkal tarkán borított mészsziklák között gyönyörű lépcsőzetes vízesésben habbá törve hull alá a Száraz-Tömös vize; fölötte a vízzel telített levegőben szivárvány ingadozik ide-oda, elragadóbbá téve

A Maladinkő.

a különben is remek képet. Körülöttünk és lábainknál a havasi szattyú óriási levelei terjengenek, melyek közül büszkén emeli magasra hatalmas sárga virágait a nedvdús levegőben kövérré hizott telekia.

Ezen felül szakadatlan láncolata következik a gyönyörű vízeséseknek, melyeknek alakjai a vízbőség szerint, vagy egyes görkövek ide-oda vándorlása következtében néha változnak ugyan, de mindig szépek maradnak. Kettejét rajzban is bemutatják a feljebb fekvő *Maladinkő* rajzával együtt, a meddig e vízesésekben gazdag út tart, melynek leírását folyóiratunk m. évi folyama 387—388. lapján közöltük. A Maladinkő — vagy

Alsó-száraz-tömösi vízesés.
»Zuhogó.«

Alsó-száraz-tömösi vízesés.
»Fátyol.«

más néven hasadtkő — a patak több ezredéves munkája által át van szelve, s belsejében szintén szép vízesések kötik le figyel münket. A szikla-repedés egy oldal-odujában üveg-palaczk van elrejtve; az szolgál itt a látogatók könyvéül. A látogatók ugyanis névjegyeiket, vagy papírra írt névsoraikat az üvegbe dugják, azután a palaczkot ismét visszahelyezik előbbi helyére. Midőn én ezelőtt 10 évvel e szikla-repedést meglátogattam, a palaczkban még nagyon kevés nevet találtam. Remélhető azonban, hogy az E. K. E. tagjai buzgólkodásának sikerülni fog e szép természeti ritkaságokat hozzáférhetőbbé és a látogatók által keresettebbé tenni.

Radna-Borberek.

— Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület kirándulása. —

Irta: *Radnóti Dezső.*

A rege a hegyek eredetéről azt mondja, hogy azokat az istenek csak úgy találmokra hajigálták le a földre. Ha ez áll, úgy a mi hegyeinket előbb gondosan kidolgozták, miként a szobrász szoborművét, melyről bámulattal emlékezünk meg. A nálunk található különböző hegyalakzatok között vannak merészebbek, nehezebben hozzáférhetőek: de poétikusabb egy sincs, mint a melynek lábánál építi az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület az ő radna-borbereki fürdőjét.

A fantázia már előre kirajzolta magának, hogy milyen lehet az az *Ünökkő*. Oda gondol mindent, a mit csak hegyóriásról gondolni lehet. Sablonszerűen ellátja hegyszakadékokkal, szírtekkal, kopár, meredek csúcsokkal és ezek helyett talál fenséges egyszerűséget, harmonikus összhangot. Egy gyönyörű költemény az egész hegy, szépen folyó rímekben, termékenyítő, megrészesítő gondolatokkal.

A Retyezát, a Negoj, a Bucsecs és a többi hegyóriások bámulatba ejtenek vadságukkal, az *Ünökkő* egészen ellentéte ezeknek, mert látása enyhít, felmagasztal, az Istenhez közelebb hoz, békére ösztönöz, szeretetre ingerel. Valóságos szende hajadon a többi asszonyhegyek között.

Íde rendezte az EMKE deési szép napjai után az E. K. E. első nagyobb kirándulását, mely egyszersmind nemzeti ünnep is vala, mert ekkor avatott fel a fontos hivatású radna-borbereki fürdő. A kirándulást *Bethlen* Bálint gróf orsz. képviselő, elnök vezette, ott lévén az EMKE részéről *Sándor* József t. alelnök-főtítká, kinek indítványára vette át a fürdőt kezelés végett a Kárpát-Egyesület, továbbá *Velits* Ödön, Torda város polgármestere, *Nesselfeld* Miklós és *Gáspár* János főjegyzők, *Vajna* István birtokos és *Dulló* János árvaszéki ülnök, továbbá *Sütő* József tanító Gyéresről, stb. Útközben többen csatlakoztak Beszterczéről és Ó-Radnáról, úgy hogy a fürdőig már vagy 50-re szaporodott a kezdetben kicsiny kiránduló társaság. Emelte a kirándulók tisztességét az a körülmény, hogy Ó-Radna valamennyi szép hölgye (és bizony mindegyig az) beált turistának és a radna-borbereki fürdő felavató ünnepén együtt lelkesedett és együtt tánczolt velünk. Torda város gavallér polgármestere fel is kiáltott, hogy sehol ennyi szép és lelkes hölgyet egy csoportban nem látott, mint a mennyi Ó-Radnán van. Az *Ünökkő* az ő bájosságával, úgy látszik, még bájosabbá teszi az amúgy is szép hölgyeket. Egy pár nevet emlékezetből ide iktatok: *Guzmán* Jánosné, *Hunyady* Imréné, *Aladics* Emilné, *Bedő* Dénesné, *Sturávit*s Antalné, *Zakariás* Örzse, *Kővary* Laura, stb. A férfiak közül jelen voltak: *Guzmán* János, *Hunyady*

Imre dr., *Aladics* Emil, *Bedő* Dénes, *Sturávi*s Antal, *Zugyva* Mihály, *Bodor* Gyula, *Ágh* János, *Berecz* Gyula, *Zsivánovits* Zsiva, *Gelei* Lajos stb.

A kirándulás tulajdonképen Deesen vette kezdetét máj. 29-én reggel. Az eső permetezett és az ég fekete felhőkbe burkolózott, ami nem nagyon buzdította a kirándulókat. Meg is volt az eredménye, a mennyiben a jelentkezők nagyobb része nem mert neki vágni az útnak. A kik mégis megtették, azok a merészebb turisták közé tartoztak.

Beszterczen volt az első megállás, a hol a Sahling vendéglőben igen pompás ebéd várta az érkezőket. Innen kocsikon tettük meg az útát Ó-Radnáig. Hat óra hosszat kellett kocsin ülni, míg e községet elértük. Ez a különben hosszú út minden volt csak unalmas nem. Kiérve Oroszfalu és Jaád községek hosszú utczáiból, gyönyörű panoráma nyílt ki a borgói völgyön felfelé. Az út az ilvai vízvásztóig folyton felfelé visz, a magasabb pontokról kilátást nyújtva jobbról Borgó-Prund gazdag völgyébe, balról a Kis-Ilva felett emelkedő szeszélyes alakzatú hegyekre és völgyekre. Különösen a vízvásztó területe lepett meg buja növényzetével, hegyszakadékaival és szelíd csúcaival.

Kis-Ilvától a Szamos mellett egyhangúbb az út, de a távolból az Ünökő, Korongyos, Krecsunyell hegyek ormai mind jobban előtűntek, egészen lekötve az utazó figyelmét így is. Sőt mikor a felhők szakadozni kezdtek és az Ünökő hótakart csúcsa ezüsthéyesen áttörte a látóhatárt, valóságos örömrivalgás támadt, hogy ime itt az Ünökő. A Maroson tutajok szeldelték az habokat, az útban fekvő falvakban pedig — ünnep lévén — festői ünnepi ruhában mulatott a nép, sokhelyt lakodalmi menet vonulván végig az úton muzsikaszó mellett.

Oláh-Szentgyögy, Májer, Dombhát községeken keresztül este hét órakor értük el Ó-Radnát, hol az E. K. E. radna-borbereki osztálya fogadott *Guzmán* János bánya- és kohófőnökkel, mint az osztály elnökével az élén. Az elszállásolás után társasvacsora volt a Molnár-féle vendéglőben. Itt vett alkalmat *Bethlen* Bálint gróf elnök, hogy megköszönje a szíves fogadtatást és az egyesület érdekeinek lelkes felkarolását. E beszédre *Hunyady* Imre dr. főszolgabíró válaszolt, biztosítván az egyesületet, hogy bármikor rendez ide kirándulást az ó-radnai csekély magyarság a résztvevőket mindig vendégszeretettel és barátsággal fogadja.

Másnap hajnalban az egy órai távolságban fekvő fürdőhöz ment a társaság, mind több és több élvezetet nyújtván a körülfekvő tájék, mely fokozatosan havasibb jellegű lett, míg az Ünökő közvetlen lábánál egészen fenyő-erdőbe jutánk.

A fürdő maga két fenyőhegy között fekszik, közepén folyván az Izvor pataka, melynek csobogása az erdő zugásával kellemes harmoniába olvad össze.

A völgyszörulat egy tágabb és nyíltabb részében emelkedik az egyesület emeletes vendéglője, mely svájci stílusban széles verendákkal van építve. A földszinten ebédlő, az emeleten pedig megfelelő számú vendégszobák vannak.

Jobbra a hegyoldalt egy kisebb mellékvölgy vágja ketté, hová a hideg- és meleg-fürdőház épült. — Innen jó karban tartott kigyó-úton folyton fenyőfák között egészen a tetőig lehet gyalogolni, útközben pihenésre padok állván rendelkezésre.

A fürdő fekvése kellemes benyomást tesz és különösen kedvező magánvillák építésére, amennyiben a két hegyoldal kiálló csúcsaira a legszelbben és legkönnyebben lehetne azokat építeni.

A fürdőtől a patak mentén felfelé 1000 méter magasságig tudunk csak haladni, mivel azontúl még hórétegek borították a hegyet.

Az út a kohók mellett visz el és mikor megkezdjük a hegy megmászását, érezzük, mikép itt kezdődik a hegy költészete. Az a pazar változat az alakzatokban meglep és különösen szép az útba eső szoros, mely alig két méter szélességű, ott folyván sziklalépcsőről-lépcsőre a morajló patak, melynek morajlása a szűk szorosban százszorosan visszaverődik a szirteken. A bányákat és zuzókat egy órai gyaloglással elérve, felmáztunk a bányász lakhoz. Innen a kilátás elragadó. A sűrűségben titokzatos csend, az oldalakon ezüst-szalagként csermelyek futnak le a völgybe, körül a természet ébredése nyilvánul a virágok illatában és a fák zöldjében, fent a hótakart bérczóriás felhők közt uszva, a nap sugaraitól megaranyozva és mindenfelé fényt szórva.

A bányászlakban a radna-borbereki osztály gazdag villás-reggelivel vendégelte meg a társaságot, mely után visszatértünk a fürdőbe, hogy a fürdőt megnyissuk, illetve felavassuk.

Az újonnan épült vendéglőben 50 terítékű bankettre volt terítve, és a beszterczei cigány zenekar a Rákóczival fogadott. Az asztalok körül letelepedvén, *Guzmán* János bánya- és kohó-főnök szólott először, átadván az épületeket az E. K. E. képviselőinek és kívánván, hogy a fürdő felvirágozzék és fontos nemzeti küldetésének megfeleljen.

Erre *Bethlen* Bálint gróf válaszolt, melegen megköszönvén *Guzmán* János elnöknek, hogy akkora munkával és fáradtsággal a fürdő ügyeit vezetni szíveskedett, továbbá megköszönte az ó-radnai magyarságnak érdeklődését és támogatását, melylyel az egyesületet a fürdő felépítése munkájában kísérte. A fürdőt ezennel megnyitja és felkéri *Sándor* József Emke t. alelnököt, hogy annak keresztapja, *Guzmán* Jánosné, hogy annak keresztanyja legyen.

E beszédre *Sándor* József emelkedett fel és tartott egy hatalmas, gyönyörű beszédet a fürdő hívatásáról. A beszéd végeztével felkérte a jelenlevő róm kath. lelkészt, hogy áldja meg e helyet. *Zagyva* Mihály lelkész e felhívásra Isten áldását kérte a fürdőre, mely után *Sándor* József indítványára a vendéglő »Emke szálló«-nak, a vízforrás »Széchenyi forrás«-nak, a bányákhoz vezető úton levő szoros »Magyarok szorosá«-nak, a jobb szirt *Bethlen* Gábor gróf nevéből »Gábor sziklá«-nak, a bal szirt pedig *Bethlen* Bálint gróf nevéből »Bálint sziklá«-nak neveztetett el.

Velits Ödön polgármester indítványára továbbá általános éljenzések között az Ó-Radnától a fürdőig vezető út *Sándor* József nevéből »*Sándor-út*«-nak kereszteltetett, mert ő volt az, ki először hívta fel az egyesület figyelmét e fürdőre; illetve a fürdőt magát is majdnem ő fedezte fel.

Felköszöntőket mondtak még *Bedő* Dénes a vendégekre, *Gáspár* János az ó-radnaiakra, *Nesselfeld* Miklós Guzmán Jánosra stb.

Abból az alkalomból pedig, hogy a fürdő most avattatott fel, az egybegyűlt társaság *Wekerle* Sándor miniszterelnökhöz, mint pénzügy-miniszterhez üdvözlő sürgönyt küldött, megköszönvén, hogy a fürdőt az egyesületnek átengedni sziveskedett. Ugyancsak sürgöny ment *Bethlen* Gábor gróf Emke-elnökhöz is, közölvén vele a szikla elnevezést.

Az ebéd után a fiatalság tánczra kerekedett és járta víg kedvvel, míg a rendezői síp megszólalt, hogy immár indulhatunk. A legkellemesebb emlékekkel szívünkben útaztunk vissza Ó-Radnára, honnan másnap reggel Beszterczére mentünk. Itt az Emke választmány *Incze* Gerő elnökkel testületileg fogadott. Az ebéd folyamán *Kellner* Ignác kir. közjegyző üdvözölte e vidéken megjelenő első turistákat, kívánván, hogy nyomukba minél több turista-raj lépjen.

És ezzel véget ért a szép kirándulás, melyről mindenki azzal tért haza, hogy ha még rendez az egyesület ide kirándulást, múlhatatlanul eljő még egyszer gyönyörködni Erdély legszebb, legpoétikusabb vidékében.

Hunyadmegye turistasági feladatai.

Az E. K. E. hunyadmegyei osztályának munkaprogramja.

(Előadott a hunyadmegyei osztály 1893 június 1-én tartott közgyűlésén.)

Irta: *Téglás Gábor*.

Midőn első rendes közgyűlésünkön szerencsés vagyok az igen tisztelt E. K. E. hunyadmegyei osztálya bizalmából előadást tarthatni, legyen szabad a szokásos útleírások, kirándulási élmények helyett azon felada-

tokra kiterjeszkednem, melyek sürgősség címén első sorban igénylik — legalább felfogásom szerint — a megyei szakosztály tevékenységét s a melyek által hitem és reményem szerint legtöbbet lendíthetnénk a turista-szellem fejlesztésén s egyesületi céljaink népszerűsítésén is. Mert nagy hibának tartanám például a kezdő évek idejének pusztán taggyűjtési s más pénzügyi- és administratív szervezkedésekre pazarlását; s akármilyen csekély pénzerővel rendelkezünk is, teljes erővel síkra kell szállnunk, mert egyesületünk életrevalóságáról, szükségességéről, megbiztosabban ily úton győzhetjük meg a nagyközönséget. Hisz e társadalmi actiohoz jóakaraton és vállalkozási kedven felül jóformán alig alig is szükséges egyéb s mégis egyesületi közgyűléseink vonzerejét mód nélkül emelni fogja, mihelyt a tisztí beszámolók és tervezetések egyformaságát a vidéki fiókok élettelen munkásságának összehangolásával is felfrissíthetjük. Sőt az idehátrább bekövetkező idegenforgalomnak is ebben jelölhetem meg a megbiztosabb előkészítő módszerét, a minthogy a kis Svájc is mai sok millióra menő pénzforgalmat teremtő hírneves messzelátóinak hírnevét első sorban néhány lelkes tanító ügybuzgóságának köszönheti. A hírneves Gissbachot, hol ma gázvilágítás mellett a legteljesebb kényelmet élvezik Anglia, Franciaország született és pénzaristocratái s politikai kitűnőségei — egy szerény tanító fedezte fel tanítványaival. Az Európaszerte magasztalt Rigi — félszázad előtt a legközelebbi vidék búcsújárója vala és részben tanítók révén vált ismeretessé. Miért ne remélhetnők idővel ugyanezt például a *Gaina* részére, melyet a havasi nép régidők óta tavaszi búcsújáróul használ; vagy Retyezát tengerszemeire, hova nyaranta pár vadászon kívül alig téved egy-egy természetvizsgáló.

Messzelátókban, érdekes természeti jelenségekben kevés megye nyújt oly bő választékot, mint éppen Hunyadmegye s a baj csupán abban rejlik, hogy a legközelebbi vidék sem méltányolja eléggé a természet szépségeit. Szintén divatba kellene azokat hozatni s éppen azért legyen szabad az alábbiakban kijelölnöm vidékenként azon pontokat, melyeknek látogatása által a turistaság népszerűsítését biztosíthatjuk s melyekhez évről évre nem csak kirándulásokat szeretnék az illető vidék egyes vezérférfiai, első sorban a főszoigabírák, birtokosok szíves kezdeményezéséből rendeztetni, de a mely kirándulásokról egyesületi közgyűlésünk részére is jelentéseket várnék mindannyiszor, mert e combinatív működés által a tagok lelkesedését, vállalkozását élesztve, lassanként idegen kerületekről is felbuzdulnának a kezdeményezők példái s a most alig ismert, vagy nem méltányolt kirándulási helyek rendszeres látogatását előkészíthetnők, sőt egyik-másik — a mint meg is érdemli — még a külföld figyelmét is magára vonná.

Nem reflectálva tehát a turistaság erkölcsi, sőt hygienicus üdvös ered-

ményére, nemzetgazdasági jelentőségére, egyelőre csupán topographiai szempontból kívánok a kérdésbe ereszkedni s a megye éjszaki pontjáról kiindulólág bemutatom az általam legajánlatosabbnak tartott messzelátókat.

1. Kezdjük szemlénket mindjárt a Hunyad-, Arad- és Torda-Aranyosmegyék összeszőgellésében kiemelkedő s nagyszerű panorámájával a hegyi lakosságra is kiváló vonzerőt gyakorló *Gainával*. Ez 1481 m. magas s a Bihartól egész megyénken le délre, valamint a szomszéd Arad- és Torda-Aranyosmegye hegyvidékére kilátást nyújtó csúcsot köztudomás szerint 1852 július 22-én ő Felsege is mégtisztelte volt látogatásával, mely magas látogatás emlékezetét megfelelő emlékoszloppal ajánlanám már az idén megörökíttetni — indítványozva: hogy a gör. kel. naptár Péter-Pálján, július 13-ka körül ott rendezni szokott tavaszi ünnepély, az ú. n. leányvásár alkalmából társulatunk egy-egy kirándulást rendezni méltóztassék. A kirándulások elsejét a körösbányai járás főszolgabírája közbejöttével már az idénre ajánlanám, lelkére kötve ama vidék értelmiségének, hogy évről-évre egy-egy helyi bizottság által legalább az ottlakók bevonásával s a kétségtelenül idegen területekről is csatlakozókkal e kirándulásokat fenn-tartani, s azokról közgyűlésünkhöz s az egyesületi közlönybe az »Erdély«-be rövid, de jellemző jelentéseket adasson.

2. A brádi járás főszolgabírája az odavaló bányatársulati tisztviselők, a brádi és környékbeli értelmiség bevonásával, a Hunyad és Alsó-Fejér határkövéül szolgáló s botanikai szempontból is igen érdekes, 1264 m. Vulkán látogatását rendszeresíthetné. Érczhegységünk számos mészsziirtje közül plasticitás dolgában is a Vulkánt illeti elsőség s a kilátás tág köre Erdélyszerte páratlannak mondható, úgy hogy a Vulkánt az erdélyi Érczhegység Rigijének nézem. Az Alsó-Fejérbe vezető úttól kevés jóakarattal ki lehetne jelölni a legalkalmasabb ösvényt s a határszéli fogadónál a szükséges útbaigazítás, kiséret és ellátás feltételeit is biztosíthatná a brádi kör. A Brád és Ruda közvetlen közelében kínálkozó számos messzelátó közül a *Muncsel*-t tudnám a könnyű kirándulások kedvelőinek ajánlani Ruda felett, meft innen főleg délre, a Retyezáton át, a Porenyig megnyílik megyénk nagyszerű hegyvilága s a rudai bányától könnyűszerre felkereshetjük.

3. Az algyógyi járásba térve, ott a gyógyi fürdőt óhajtanám kirándulási bázis gyanánt felvétetni, s egyelőre a Bózes felett sorakozó hármassziirtszorosok s főleg az erdőfalva-glódi szirtszoros barlangjait, a Muncsellel s a csebi sziklaszoros groteszk tájait ajánlanám, mint a hova $\frac{1}{2}$ —1 napi kirándulást tehetnek az érdeklődők. Algyógyon Balogh József kir. járásbíró, Beke Károly főszolgabíró az értelmiséggel felhívásunkra bizonyosan módját ejtenék annak, hogy évről-évre turista-társaságok szervezkedjenek a

mondott szirtszorosokhoz. Az Érc-hegység gerince már távolabb esik; ámbár ott a Fericsele-tető, a Breáza (Nagy-Almásnál) megérdemlik a fáradságot.

4. A marosillye—dobrai járás már kevesebb közelfekvő messzelátóval rendelkezik. Maros-Ilye vidékén a boj-godinesdi barlang-csoportot, a maros-brettyei Magura tetőt, esetleg a szirbi Magurát jelölhetném meg a legkönnyebben elérhető célpontokul, mert a kőrösbányai hegység gerincéből csakis a dobrai járási út vonalán mozoghat könnyű szerrel a turista. Dobra mögött az Erdőhátságra vezető nagymuncseli úton kihaladva igen jutalmazó kilátásokat élvezhetünk, sőt a Ruzka-Pojánára is eljuthatunk. E helyett a Batrina felé Pojénnek vezető hegyi út mentét jelölhetem meg a legalkalmasabb messzelátó pontokul, mert a Ruzka-Pojánát Hunyad felől aránylag még könnyebb megközelíteni.

5. A szászvárosi járás területén a nagy-szebeni *Karpathen-Verein* már igen sokat áldozott a turisztikáért s ott a kirándulások rendszeresítésével már meg is előzött. Egyelőre csak azt óhajtom tehát, hogy egyesületünk tagjai is kövessék a Godean meglátogatásával pl. a szép példát s hogy Kudzsir felett *Strjny* Runan ügybuzgó vasgyári igazgató közbejöttével egy könnyűszerrel elérhető s az odavaló állami iskola növendékei által is látogatott messzelátót kellene kijelölni.

6. Igen kedvező helyzetben van a petrozsényi járás is a *Karpathen-Verein* révén, úgyhogy ott jobbadán az új vasúti vonal felhasználásával Kimpu luj Nyág felé szeretnék terjeszkedni, propagandát csinálva annak a régi ideámnak, hogy ott egy climaticus telephez vállalkozókat és tőkepenzt szerezzünk, miután a magasabb régiókat legkönnyebben onnan érhetjük el s a mellett tiszta, jó levegő, kristályvíz és a fenyves balzsamillata kínálgatják ott máris is magukat. A »*Karpathen-Verein*« alkotásait néhány ösvény-jelöléssel óhajtanám bővítettetni, főleg a Retyezát felé s *Buda* Károly jeles kárpátistánk és *Thallasok* Ferencz bányanagy urak bevonásával az ott szépen virágzó kirándulási sport egy. részét társulatunk részére óhajtanám lefoglaltatni.

7. A puji járás havasi része a legszebb kirándulási színhelyül kínálkozik s ott a borbátvízi patak mentén a Pelaga havasra óhajtanám a nyári expedíciókat meghonosítani, miután *Török* Árpád fősolgabíró s Puy László birtokos és közigazdasági előadó egyaránt biztosíthatnák is azt befolyásukkal és tekintélyükkel. Ez urak közreműködését kérném a Borbátvízről egyfelől Malomvízre, másfelől Kenipa luj Nyágra szolgáló ösvényeknek minium-festékekkel irányzó-nyilakkal és közbe-közbe útasító jelszavakkal kitűzésére is. Könnyebb kirándulási célpontokul szolgálnak ott Ponor, Ponor-Ohába, Ponorics barlangjai is, melyekhez akár nőekkel megkísérhet-

jük a kijutást. Igen szép vidékeket tár fel a Sztrigy felső völgye Petrosztól befelé.

8. Összefüggőleg óhajtanám szerveztetni a hátszegi járás kirándulásait, mint a turistaság legelőhaladottabb stádiumába jutott s egyes vadászaink és földbirtokosaink, mint Buda Ádám, báró Nopcsa Elek, Mara László Pogány Károly, Tornya Gyula, Kendeffy Samu, gr. Thoroczkay Miklós, már is nagy érdemeket szereztek a hegyvilág megismertetésével. A Retyezát cultusa évszázadokra, sőt a rómaiakig visszanyúlik s azt ajánlani szinte felesleges. Ép oly kevésbé kell emlegetnünk a malomvízi lovagvárat, a Kro vízesését, hova kisebb-nagyobb társaságok évről-évre ellátogatnak s hol távol vidékbeliek is szép számban fordulnak meg.

De annál kívánatosabb volna a Retyezátra vezető ösvény kérdésének felkarolása, mert ez idő szerint juh- és zergecsapásokon kell a kőomladékos meredeket végigjárni, Apró szakaszokra osztva, a Hátszegen Mara László által szervezendő fiók pár év alatt felolvasások és estélyek jövedelmeiből járhatóbb ösvényt készíttethetne oda. És még sürgősebbnek tartanám a Sebesvízvölgy feltárását a Kro vízesésig szolgáló útnak megyei erővel legalább a Gura Zlátiig terjesztését, mert a jövő villatelepét látom máris ott képzeletemben s a Dzsemene (Iker tó) Fekete tó (Teu nyegru) 2000 m. meghaladó környezete a jövő *Csorba*-tavát fogja megynkben vállalkoási szellem és tőke bevonásával képezni.

A Gura Zlátitól az Aragyes tetőn át a Zenógához vezető lovaglő ösvényt a közbirtokosság bevonásával és társadalmi úton gyűjtendő forrásokból óhajtanám oly karba hozatni: *hogy ez elragadó szépségű s ideháttrább az alpesi climaticus villatelepek versenytársává designált és európai hírre számítható tengerszemünk nők részére is könnyen hozzáférhetővé tétessék.* A Malomvízen át a Retyezátra vezető ösvény folytatását Kenipa luj Nyág, valamint Borbátvíz felé önkénytes vállalkozó vadászaink s főleg a Kendeffy család és erdőseinek közreműködésével ajánlanám mielőbb végrehajtatni.

Hátszegről a Ruszka-Pojána felé is volna terjeszkedni való; de a feladat, terjedelmére való tekintetéből elég volna egyelőre a hátszeg-váraljai vasúti állomásraól az *Órhegyre* szolgáló ösvény jó karba hozatalát szorgalmaznunk, hogy a vasúti vonatok utazói kedvet kapjanak oda.

10. Piski örvendetes számbeli és értelmi gyarapodásával szintén részt igényelhetvén a munkásságból, kérjük és reméljük az odavaló tisztikar áldozatkészségétől egyelőre a 392 m. magas s messzire elvezető kilátásával igazán meglepő Aranyi-hegy cultiválását. S amennyiben az odavalók készsége tovább is terjedne, a Retyezát felé irányítanám szíves figyelmüket, melegen ajánlva: hogy szakbeli tudásukkal és áldozataikkal a Zenóga tó s a Retyezát megközelítésére hatni szíveskedjenek.

11. A hunyadi járás Govasdián és Gyaláron igen kedvelt és könnyen elérhető kirándulási célpontot bírván, ott a *Ruszka-Pojána* teljesebb felkarolását ajánlanók és remélnők úgy a közigazgatási hatóságoktól, mint a vasgyár lelkes és áldozatkész tisztikarától. Az állami erdészet révén máris sokat nyertünk arra felé, a mit a vádu-dobrai sodronypálya-állomás előnyösen kiegészít. Most tehát Pojana Retyiczelizről a Vádu-Dobriról az Alföld felé nagy vidéket feltáró s hazánk legérdekesebb vízrajzi központjai egyikéül szolgáló Ruszka-Pojána rendszeres látogatását kellene sürgetni.

12. Déva közvetlen közelében a városi hatóság közreműködésével remélem hozzáférhetőbbé tétetni főleg ama messzelátó-pontjainkat (minő az 503 m. Szárhegy, a 706 m. Nagyhegy,) melyekre a tanuló ifjúságot a természet kedveletére rászoktathatjuk. Távolabbi vidékekre vidékünk konfigurációjánál fogva itt nem terjeszkedhetünk s a központ figyelmét és áldozatkészségét ugyis felváltva a nagy vidék közt kellene megosztani.

13. A nagyági derék tisztikar által szervezett nagyági képviselő-ség a Hájtón máris olyan alkalmas messzelátóval rendelkezik, melyet ott felesleges ajánlani, s melyet azonban távolabbi vidékekről is méltó volna minél gyakrabban felkeresni.

E rövid vázlatban előadott teendő is töméredek munkát, agitációt s mindenekfelett pénzt igényel. A vezetést s irányítást jó kezekben látom elnöki személyzetünknel; a pénzerőt azonban az egész megye egyetemes érdeklődésével teremthetjük elé. Egy évnek sem volna szabad tovaszaladni a nélkül, hogy a megjelöltem vidéken előadások, estélyek tartásával a szükséges fedezet összehozását meg ne kísértjük. Válaszszunk ki lelkes, tevékeny s vidékük szellemi, anyagi javáért érdeklődő kezdeményezőket s a siker nem fog elmaradni. De a munkaprogramm mielőbbi sikeresítése s a ma még alig nyilatkozó turistai szellem és érdeklődés mielőbbi életrehívása érdekében a társulaton kívül álló hatóságok és testületek támogatását is óhajtanám már e közgyűlésből átírat által kikéretni.

a) Így egész munkaprogramunkat kérem a minket oly lelkesen támogatott alispáni hivatalhoz köröztetés és végrehajtás céljából áttétetni.

b) Felettébb sokat várhatunk a megye kulturális alkotásai körül, már is nagy érdemekkel kitűnő tanító-ság felvilágosító, buzdító közreműködésétől is. Keresse meg azért társulatunk a megyei tanítóegylet elnökségét a végből: hogy közgyűléseiken, kirándulásaikon a turistaságot is felkarolni és ez irányban felolvasásokkal közrehatni igyekezzék, odahatván, hogy minden tanító a legközelebbi környéknek gyermekek által is elérhető (mert a több órái céltalan barangoltatás épen ellenkezőleg üldözendő és rosszalando túlkapás lenne,) messzelátóit keressék fel alkalmas időben s a szülőföld megismertetését, megszerettetését így segítsék elő.

c) Kérje fel egyesületünk a céljainkat már is annyi alakban terjesztő kir. tanfelügyelőséget a végből: hogy a hivatali látogatások alkalmával a tanítók ez irányú tevékenységét elismerőleg számon venni s bízótólag közrehatni szíveskedjék.

d) Intézzünk a fentebb előadott anyagi támogatást kérő iraton kívül még egy kérelmet a m. á. v. aradi üzletvezetőségéhez: hogy egyes természetű nevezetességek közelében fekvő állomásain figyelmeztető táblákat állíttasson fel, a látnivalók irányát, távolságát, valamint nevét messziről is olvashatóvá tevő feliratokkal. A krivádiai állomáson pl. ilyen figyelmeztető táblával kellene a krivádiai római őrtorony fekvését megjelölni. A hátszegi állomáson Várhely, Vaskapu távolságát, a Retyezát kiinduló állomását (Malomvíz) kellene figyelmeztetőleg feljegyeztetni. A Csetátea Bóli alagút fölé figyelmeztető táblát kellene befalazni. A piskii állomáson a honvédelemre kellene felhívni a figyelmet s így tovább. Sőt a m. á. v. üzletvezetősége nem mívelne felesleges dolgot, egy-egy úti leírás kiadásával sem, s e tekintetben szakosztályunk egyenesen felajánlhatná közreműködését is. A mint az Al-Dunáról szóló ingyenes fűzettel mozdítják elő a turista-forgalmat s a keleti vasút is terjedelmes kalauzt adott volt ki, tán könnyen célzt érhetnénk itt is egy átíráttal az irányban, hogy az üzletvezetőség anyagi támogatását bocsátaná rendelkezésünkre a külön *megyei kalauz* megírásához. E kalauz Aradtól Tövisig terjeszkedhetnék ki.

Ily értelemben ajánlom a megyei külön kalauz mielőbbi megírását és több ezer példányban, lehető legjutányosabban leendő terjesztését.

De kezdetül talán elég volt ennyi. Hisz, ha mindezt végrehajtjuk, mi marad a jövőnek?

Csíkmegyei vadászatok, vadász nélkül.

Irta: *Becze Antal.**)

A folyóiratunk múlt évi folyamában leírt kelemen-havasi kirándulás fáradalmait még ki sem pihentük, június 25-én reggel 6 órakor már is útban voltunk fel Mogyorós-havas felé. Bélbor felső végénél megpihentünk.

— Megálljunk, mondja Gábor odább *Recsila*-patak tövénel, félig parancsolólag, visszafordulva a »Csillag« hátáról. Megálljunk, mert *Recsila* nyakán ette meg egy tinómat az éjjel a medve, most sokan vagyunk, hátha megkeríthetjük,

*) Csíkvármegye alispánja, ki most a csíkmegyei osztály megalakításán fáradozik.

— Mit, riad fel *Lázár* Menyhért nagy sápadtan, talán azt hiszi maga, hogy mi medve-vadászni jöttünk?

— Nem, kérem ássan, hanem csak úgy gondoltam. Tudom, hogy az alispán úr, meg a főszolgabíró úr, meg az ügyvéd úr szeretnek vadászni.

Szétnézek, feszélyezve érzem magamat a hivatkozás folytán, s nekem úgy tetszik, hogy János barátunk, meg Béla barátunk is izegni-mozogni kezdenek a nyeregben. Eszembe jutott a gelenczei medvevadászat, s rögtön akkora veríték-cseppek gyöngyöztek a homlokomon, mint egy olasz mogyoró.

Hát az úgy történt kérem alássan, hogy egy alkalommal Csoma Károlynál lévén, midőn úgy éjfél tájig minden országos dolgot jól eligazítottunk, a nagy eredmény után másnapra egy kis parázs-medvevadászatot indítványoztunk; 25—26 éves lehettem, akkor pedig jól áll az embernek mindene, tehát én hősködtem legjobban. Reggel fel is vonúltunk a helyszínére, de már útközben éreztem, hogy lúdbőrösödöm. Felállunk körbe egy sötét völgyhomlokra. Belől megindul a hajtás. Oldalt a szólító azt kiáltja: vigyázz, ki a völgy fején állasz! No fene, kezdek borzongani; nemsokára harasztzörgést hallok, hát egy óriási ölyves medve alig 15 lépésnyire áll előttem, csuklyáját felborzolva. Lőjje, lőjje! — Mondja a hozzám legközelebb álló puskás.

— Melyiket?

— Úgy, puff, puff! — S én is ijedtemben pif, paf; de az bizony úgy eltűnt előlem, mint a hogy ott termett volt.

— Bácsi, fogja ez a pár forint; Csoma úr meg ne tudja a dolgot.

Azt hiszem, búcsúzatlanul jöttem volt el. Denique, meg kellett menteni a vármegye becsületét, s kijelenttem a komisszió előtt, hogy vadászunk, mindenesetre vadászunk, s boszút állunk a Gábor tinója ellen elkövetett merényletért; mibe aztán *Lázár* Menyhért is beleegyezett azzal a feltétellel, hogy ő megmarad a közeli szénakazal mellett, ha két fejszést vele hagyunk.

Kezdünk kászolódni, ki hova menjen. *Kovács* Pista kunczogva előáll, hogy ő itt marad *Lázár* Menyhérttel, mert itt más puskás nem lesz, s hátha!

— Jó, maradj itt *Lázár* Menyhérttel, hátha!

Alig megyünk 100—150 lépést a *Zsikován*-sarokhoz, előáll *Lázár* János, hogy ő itt marad, mert nem igen tudja a hegyet mászni, hátha!

— Jó, maradj itt, hátha

Ezután *Bocskor* Béla példázódik. Nem jó egy embernek egyedül maradni, hátha.

— Jó, itt maradhat Lázár Jánossal, hátha!

Teremtő szent úr isten, ha ezek mind elmaradoznak, mi lesz velem?

Az erdő közötti gödrös úton kimászunk a sarok homlokán lévő tisztásra.

— No, kérem ásson, itt álljon meg az alispán úr, mert ha e tájon van, mindenesetre itt kell elmennie — mondja Gábor — én fennebb megyek az erdőrendező úrral. Ide a fa mellé lapúljon meg, mert a medve félénk állat, csak egy kis mozdulatot vegyen észre, *elüti* magát.

Nagyot lélekzettem, mert a medve félénk állat stb. mint előbb, és meghúzódtam a fa mellé. Puskát nyakból le, tokból ki, stb. mert hátha!

Imre Dénes, Gábor s a néhány fejszés ember alig tüntek el az erdő között, én sem voltam rest — aló, ki a fa mellől a pusztára. Egy nagy ménkő esőköpenyt vittem volt, s azzal nagyot körítve magam körül, leterítettem a pusztá középeré s ráheveredtem. A hely rosz volt, mert valami kő vagy ág szúrta az oldalamat; felugrottam, a köpenynyel még nagyobb körítve, s más helyre terítettem. Újból nem találtam el, ismét szúr valami, odább terítettem, és így tovább. Rövid félóra alatt az egész kis pusztát behevertem. Ott üssön bele a menydörgős menykő, nem találtam becsületes helyre.

— Mehetünk — hangzott Gábor csengő szava hátam mögött. — Nincs itt, átnyomáztam a határon, de semmi, megkerítjük holnap.

Meg apád, gondoltam magamban, s teljesen felvillanyozva ereszkedtem alá a gödrös úton. Következett a hősködés. Egyik így, másik angy lőtte volna a medvét.

Hogyne! -- Melyiket? Egy óra veszteséggel Zsikován nyakán át a csurgó mellett feloldaloltunk Nagy-Mogyorós homlokára, s ott a *Kis-Besztercze* forrásából magunkat felfrissítve, átkanyarodtunk a Kis- és Nagy-Mogyorós közötti nyeregre, s a *Kirligetura* orráról Moldovába bepillantva, jóízű nevetés között beszéltem el a szemben lévő dragonyásai biszerika egykori falfestményeit, melyek a rotarestinek hasonmásai voltak. *Görbe-völgy* orráról övig érő fű között kigyóztunk fel *Nagy-Mogyorós* tetőre; 1535 méter magasságban voltunk az *Adria* felett, mégis a két oldalt eső *Kelemen* és *Csalhó* között úgy éreztük, mintha völgyben volnánk. De a szép kilátást nem sokáig élvezhettük, hideg-ködös eső vett körül. Szedett magára és magába mindenki, a mit lehetett, s mégis dideregve érkezünk át *Vomán*-havas nyakára. Gyönyörű terebélyes fenyők alatt, pattogó tüzek mellé heverésztünk s itt már nekem sem szúrta semmi az oldalamat.

János bácsi múltkori észrevétele nem volt eredménytelen. Öt liter borunk volt Lázár Menyhért jóvoltából, s addig-addig öntöztük az izletes

zsványpecsenyét, hogy a végén szegény Menyhértet jól leorroltuk, amiért nem traktált meg *Vomán*-havas tetőn valami extra »Joannisbergi«-vel, vagy legalább holmi francia pezsgővel.

Mogyorós és Vomán között dolgainkat végezve, esti 7 órára visszabiczegtünk bélbori tanyánkra, s mi tagadás benne, engemet bizony jócskán megviselt volt a zsványpecsenye és a Lázár-féle joannisbergi, mire Csátóné egész jóindulatúlag vigasztalt, hogy nem is öreg embernek való ez a nagy strapáczió.

Dejszen elhallgat. — Egy tincs fehér haj fityegett ki a csepsze alól.

* * *

Június 26-án a vármegye legszebb és legnagyobb havasára, *Haragosra* (Harlagia) emelkedtünk fel, s Bébortól a tetőig boszankodtunk, hogy azt a gyönyörűséges szép fiatal erdőséget, valami rosz ember hogy volt képes felperzselni mintegy 300 méter szélességben és 6—7 kilométer hosszúságban. Hiszen elég van ott száraz fa, hanem persze ez esik legközelebb a községhez, s az 1 frt évi erdőlési illetéket így kellett megköszönni.

Útközben többször vettem észre, hogy Gábor valamin törí az esztét, s alig érkezünk ki a tetőre rögtön el is tűnt két erdőpásztorral.

A mint ott javában dolgozunk, tervezünk, mérkélünk egyik fixponttól a másikig: körülöttünk nagy kopóhajtás, futás, láрма, riogatás kerekedik. Alig 5—6 lépésre ugrál el előttünk egy gyönyörűséges szép nagy őz. Kapom a puskát Egyik csutakkal, másik kővel, a harmadik fejszével, ásóval s tudja isten mi mindennel hajigál utána.

Míg én a tokot stb. az őz addig, haj!

Nem volt elég, hogy öten ötféle tónusból szidtak, hanem még Gábor is, mikor nagy izzadtan oda érkezett, egész indignálódva köszöntött:

— Meg es gondoltam, hogy az isten haragos haragja egyszer ütné le már azt a tokot arról a puskáról!

Az oláh király *brostyéni* uradalma épen szembe esik s annak csendes erdőségeiből hajszolták volt át a kopók.

Haragos-havasról átmentünk *Kis-Havasra* (Muncsel) s annak szédítő meredek kopasz oldalán felkapaszkodva csúcsára, bekukkantottunk *Missirnek Kis-Kilincses* alatti fűrész-telepére. És itt eszembe jut, hogy az *EMKE úti-kalauzban* valaki e telepet egy keletkezőben lévő fürdőnek keresztelte el, holott az még csak jövőben lehet az, mert alant a hegy lábánál a *Feketevíz* mellett olyan savanyúvize van a vármegyének, hogy ha hatása ismeretes lesz, sok dekrepitus ember fog oda zárandokolni két korsóval.

Muncselről a közeli *Czibles*-re igyekeztünk s útközben Gábor kívánsága szinte beteljesedett, mert olyan menykő szotyogásról még fogalmunk sem volt, mint a milyen ott körülvett. Mintha *Fanky* vezényelt volna »lóról«-t, olyan egyszerre termettünk ki a nyeregből. Az oldalas út alatt meghúzódva, cseppet sem igyekeztünk a fák alá.

Nem jártam háborúba, hanem azt hiszem, a plevnai bombázás csak méhzsongás lehetett a felhők tudományához képest, s mindenikünk sápadt arca azt mutatta, hogy az ember ilyenkor érzi igazán kicsinységét az elemek hatalmával szemben

Isten keze ott a magasban közelebb van.

TURISTASÁG.

II. Rákóczy György elesése helye.

(Az E. K. E. sebesvári kirándulása alkalmából.)

Kolozsvár, 1893 máj. 20-án

Egyesületünk kolozsmegyei osztálya első *történeti* irányú kirándulását (mint ez múlt számunkban részletesen olvasható) három héttel ezelőtt Leányvárra és Gyaluba rendezte, azzal a főczéllal, hogy útközben a *Szászfencsi* 1660-iki csataterén megállapítsa II. Rákóczy György fejedelem, a spáhik által történt halálos megsebesülésének helyét. Közérdekű és ránk, kolozsváriakra nézve, egyszersmind helyiérdekű kérdés, a történeti kritikát pedig egyenesen kihívja, mert egy magas kőpiramis emelkedik a kolozsmonostori dombélen, mely hamisan hirdeti, hogy *ott esett volna el* II. R. Gy. 1660 május 20-án.

Most, hogy az E. K. E. kolozsmegyei osztálya holnap *második történelmi kirándulását* rendezi *Sebesvárára* és vidékére, nem lesz tán érdektelen, beszámolni a nyilvánosság előtt is az első, tudományos eredményéről.

Az eredmény az, hogy az egykorú történeti följegyzések alapján konstatáltuk, hogy *II. R. Gy. fejedelem Szász-Fenesen túl, a Szász-Lónáról Szász-Fenes felé folyó patak mellett, az országúttól* (Gyalura menve) *balra a hid mellett álló »Vörös-sapka« csárda és Szász-Lóna között esett el* — és semmi esetre sem a kolozsmonostori dombélen, a hol a török nagyvezér tábori sátra állhatott.

A kérdést nem amugy röptiben, bicykliter állapítóftuk meg; hanem hetekkel azelőtt előkészítettük az adatok egybegyűjtésével, s az egész csata történetének s lefolyásának kidolgozásával. *Fárm*y József tanárjelölt egyetemi történeti szemináriumunkban hadtörténeti tanulmányt írt és előadást is tartott róla.

Igy a helyszínén csak meg kellett állapítanunk a helyet, a mely papiroson már praecizirozva volt. E végből magunkkal vittük a csata lefolyásának fő forrás-munkáját, az egykori *Szalárdi*: Síralmas magyar krónikáját, s a kérdéses patak hidján megállva, összevetettük a helyszínével az adatokat.

Mielőtt Szalárdiból a kérdéses pontot ide iktatnám, meg kell jegyezni, hogy Rákóczy serege Várad felől jöve Gyalu és Szász-Fenes között állott csatarendbe; a Kolozsvár felől érkező törökök pedig Kolozs-Monostor és Szász-Fenes között. A fejedelem serege jobb szárnyát a székely hadak tették, s ez Szász-Lóna meg Szász-Fenes között ütközött meg a törökkel. Itt dőlt el a csata sorsa. *Szalárdi* így beszéli el:

»A mienknek jobb szárnya, a kiben a székely atyafiak is volnának, meghyatlani és nagyon hátat is adni kezdett vala; de azonnal bizonyos segítő seregek bocsáttatván melléjek, megfordíttatának és a török azon a félen megnyomaték. Azonban itt is a török seregek nekifelesedvén (felülkerekedvén), azon szárnyon is újabban derekasan megnyomaték és ugyan meg is futamaték a székelység föl a völgyen Oláh-Fenes felé, hogy többször meg sem fordíttathaték.« És aztán: »Melyet látván a fejedelem, a népet megtartóztatni akarván, maga is oda felé rugaszkodott vala (t. i. a központi főhadi állástól, bizonyára a Gyalu felé vezető országút felől). Azonban, *a mely patak Oláh-Fenesről a völgyről kijőne* (s Szász-Lónától aztán Szász-Sebes felé folyik), *annak árkan átalugratni tanulván*, a fejében levő pánczélból sok részben tódzött sapkája fejből kiesett vala. Az hol egy néhány török lovas közzé elegyedvén (a kik a székelyeket üzték) nagyon megkörnyékeztetett vala: és noha mint utolsó spitzben (végeszedelemben) pallosával valóban emberkednék, oltalmazná magát, az törökben el is ejtvén s néhányat meg is sebesítvén. De hogy a törökök annál inkább nekifelesednének (megsokasodnának), míg az ónodi katonák, kiket oltalmúl személye mellé itt is maga választott vala, megsegítenék, *négyet rajta nagy sebeket ejtettek vala*, főképen mezitelen *fején*, úgy hogy nagyon megszedülne miatta, és már szinte le is vágatik vala; de az (ónodi testőr) katonák érkezvén, néhányat a törökben levágának. És hogy a fejedelem igen megszedült volna, látnák, lova fékembőljét (kantárszárát) fogván, hát megül pedig utána erős csatázás tartatván, nagy nehezen hozattatott vala el közülök. És azonnal, hogy fekünni kívánkoznék, szekérbe kívánkoztván, vele Várad felé meg is indultak vala.«

Semmi kétség ezek után hogy a fejedelem az Oláh-Fenes és Szász-Lóna felől folyó patak mellett sebesült meg.

A monostori dombélen álló emlékkő-piramisnak tehát ott volna a helye Szász-Fenesen túl a patakon manapság átvezető hídtól balra.

*

A fejedelem a május 22—23 közti éjszakát állítólag *Sebesvárában* töltötte, a hova az E. K. E. második történelmi kirándulását rendezi. — Onnan aztán tovább vitték N.-Váradra, a hol június 7-én meghalt.

*

Sebesvára az erdélyi fejedelemség végén játszott kiváló szerepet. Már a rómaiak idejében *castrum* és mellette város volt ott. Torma Károly kutatta fel a még meglévő nyomokat, a *castrum* és fürdő maradványait s talált néhány feliratos követ is, a miből régi nevét (Afica) vélte megálla-píthatni. *Mommsen* kiadta a kövek feliratait a »Corpus Inscriptionum«-ban.

Torma Károlyljal akkor kint járt ott dr. *Békési* Károly kollegánk, a ki remélhetőleg most kalauzunk lesz a római emlékek felkeresésében.

Sebesvárat *Bánffy* Dénes kolozsmegyei főispán és orsz. főkapitány építette újra az 1660-as évek elején, mely mint a Kőrös-völgy kulcsa jelentékeny fontosságú volt, főkép Váradnak (Erdély végvárának a török által 1660-ban történt) elfoglaltatása után.

Sebesvár rendeltetése az volt, hogy a török beütéseknek és behódoltatásoknak útját állja, mert a török Váradról rohamosan terjeszkedett Erdélyben s a kolosi és deési sóaknára fájt a foga, Erdély legféltetebb kincseire.

Hosszas diplomáciai harcz folyt Erdély és a török között *Sebesvár* leromboltatásának kérdése felett. Míg végre a béke kedvéért az erdélyieknek meg kellett ezt az áldozatot hozniok.

Ma csak romjai állanak a várnak, emlékeiként egy zivataros, de dicső múltnak.

Szádeczky Lajos dr.

Az E. K. E. II. történelmi kirándulása.

Pünkösöd első napján tartotta meg a Kárpát-Egyesület Kolozsmegyei osztálya második történelmi kirándulását *Sebesvárához*. A szép és tanúságos kirándulásra megelőzőleg 30-an jelentkeztek, az eső miatt ugyan többen visszamaradtak; de mégis szépszámú 12 tagból álló társaság indult el a 7 $\frac{1}{2}$ órai vonattal.

Ott voltak a fáradhatatlan osztályelnök *Szádeczky* Lajos dr., kir. tud. egyetemi tanár, a buzgó és lelkes osztályalelnök *Mannsberg* Sándor báró, aztán *Márki* Sándor dr. egyet. tanár, *Radnóti* Dezső központi titkár, *Balló* István, *Bodrogi* János, *Csernó* Rudolf, *Karácson* Béla, *Rády* József egyet. hallgatók stb. kárpátegyesületi tagok.

Az első megállás Kis-Sebesen volt, hol az érkezőket a vasútnál a Glasner és Eibeschtz bányacég tisztviselői, az E. M. K. E. iskola gyermekei és a lakosság nagyrésze várta. *Makfalvy* Ferencz Emke-tanító igen szép és hatásos beszéddel fogadta a vendégeket.

„Őszinte örömmel üdvözlöm — úgymond — önöket e helyen, Erdély nyugati bérczeinek aljában, üdvözlöm úgy a magam, mint a Glasner és Eibeschtz-cég s annak hivatalnokai nevében, egyszóval lelkesült örömmel üdvözlöm mindnyájunk nevében. Az a fontos hivatás, a melynek betöltése érdekében önök előljárnak, megérdemli, hogy ily alkalommal mindnyájan felemelkedjünk a mindennapság korlátain. Ki ismertesse meg hazánk erdélyi részének szépségeit a külfölddel, ha mi nem tesszük; s hogy tegyük mi, ha magunk sem ismerjük. Ha mi magunk megismerjük Erdély szépségeit, akkor nem vágyódunk a külföldre nyaralni, nem visszük, pénzünket idegen országba hanem arra törekszünk s arra kell törekedniünk, hogy a magunk szép vidékeit tegyük élvezhetővé, kényelmesebben megtekinthetővé. Ez a fontos czél az, a melynek önök úttörői: megismerni hazánkat, s megismertetni másokkal is. Adja Isten, hogy tervük mielőbb megvalósuljon drága hazánk emelkedése érdekében, hogy ne legyen hazánkban egy talpalatnyi föld sem, melyet ne ismernénk — s melyet mások is ne ismernének. Ha a turistaságot mindenütt fel-

karolják és szép vidékeinket s fürdőhelyeinket kényelmesen megtekinthetővé teszik s tesszük, akkor az E. K. E. elérte célját s fontos szolgálatot tett hazánk javára. Most pedig, miután önöket még egyszer szivemből üdvözlöm, üdvözlöm, kik e kedves kis sereg nevében is, kik az én tanítványaim, kiknek nagyobb része idejöttükkor nem is tudott magyarul s most pedig együtt éneklük, hogy „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar“, s kik mindnyájan abban a szellemben vannak nevelve, a melyben én kívánom, hogy a jó Isten drága hazánkat nagygyá és boldoggá tegye, önöket pedig sokáig éltesse!”

Az elhangzott lelkes beszédre *Szádeczky* Lajos dr. osztályelnök válaszolt. Megköszönte a valóban meglepetés-számba menő szíves fogadtatást, kijelentvén, hogy az E. K. E. fontosságának és kulturális hivatásának így tőle több eső helyeken is felismerése jól eső és biztató jel arra, hogy együttes munkával megvalósul majd a cél, melyre az egyesület törekszik. Végül üdvözlö az E. K. E. nevében a megjelenteket és ajánlja buzgó támogatásukba az E. K. E. céljait.

Erre a sorba felállított iskolás gyermekek elénekelték a Szózatot, minek utána a társaság az Emke-iskolába ment, hol a tanító megmutatta a gyerekek haladását a magyar nyelvben és hazafias érületben. Igazi magyaros hévvel és lelkesedéssel szavaltak a kis gyerekek és a jelenlevők nem győzték dicsérni *Makfalvy* Ferencz tanítót, ki hivatását oly szépen és akkora buzgalommal tölti be.

Márki Sándor dr. buzdító beszédet intézett a gyermekekhez, mely után a társaság villás-reggelire gyűlt össze *Knap* Izsák vendéglőjében, vendégei lévén *Laendler* József üzletvezető, Emke-iskolai gondnoknak. A helyiek közül csatlakoztak még *Szika* Ferencz, *Cziruss* Ferencz, *Engel* Károly kőbányahivatalnokok, *Fülöp* Mózes m. á. v. hivatalnok és *Makfalvy* Ferencz tanító. A villás-reggelit megelőzőleg a társaság érdeklődéssel tekintette meg a kőbányát, mindenhol lekötelező szíveséggel kalauzolván a kirándulókat *Laendler* József üzletvezető.

Tizenegy óra volt, mikor elindult a társaság Sebesvárához. Szép úton haladtak Sebesváraljáig, hol a Kőrös folyó és a Sebes patak összefolyása által alkotott háromszögben, egy római castrum nyomait fedezték fel, megállapítván annak fekvését és hozzávetőleges méreteit.

A szemben levő Sebesvárárt innen pár perc alatt el lehet érní. A vár a Sebes patak gyönyörű völgyében, magas hegyormon fekszik. Építési idejét a történetírók a tatárjárás utáni időkre teszik, mit igazol az a körülmény is, hogy Róbert Károly idejében, 1330-ban *Elefánti* Dezső várnagy alatt már mint igen tekintélyes erőd szerepel. — II. *Rákóczy* György a végzetes szász-fenesi csata után kapott sebével első éjjelre ide hozatott, itt kötözvén be sebeit. A vár történetének mozgalmassabb napjai az utolsó erdélyi fejedelem *Apafy* idejére esnek, midőn a Váradot elfoglaló török terjeszkedése ellen Erdély védbástyája volt. Sok rege és monda fűződik a várhoz, mely építészeti szempontból is megérdemli a megtekintést. A várnak beható megismerése után a vár udvarán a magukkal hozott élelemből megebédelt a társaság, érdekes háttért képezvén körül a falusi lakosság, mely — ünnep lévén — kíváncsiságból egészen körülfogta a lakomázó turistákat, bámolván, hogy mily jó étvágygyal eszik hideg pünkösdi ebédjüket.

A várból lejövet a helybeli oláh lelkész szíves kalauzolása mellett megtekintették a g. k. deszka-templomot és azután gyalog mentek Remetég, a hol Bánffy Miklós v. b. t. t. és főpohárnok-mester nyárilaka van. Ide elébe jött a társaságnak az E. K. E. kalotaszegi képviselőségnek alelnöke *Blasek* Béla dr. több nővel és a képviselőség nevében melegen üdvözölte a kirándulókat.

Fél 5 órakor már Bánffy-Hunyadon volt a társaság, hol a várost és nevezetességeket megtekintve, 7 órakor vasútra ült és egy kellemesen eltöltött szép nap emlékével hazajött Kolozsvárra. —zső.

F Ü R D Ó Ü G Y.

Kovászna új bérlői. A kovásznai és vajnafalvi fürdőket, a fürdő-résznévtársaságnak nemrég megtartott közgyűlése alkalmával *Pálffy* Gyula dr. és *Morvay* István dr. jóhírnevű orvosok vették bérbe 25 évre. Örömmel vesszünk hírt e körülményről, mert reméljük, hogy az új bérlők szakavatott és tervszerű vezetésének sikerülni fog e kiváló jelentőségű fürdőnket a modern berendezésű fürdők közé emelni. Arra kell törekedniök, hogy ott a látogatók ne csak gyógyulást, de szórakozást is találjanak. Amint különben értesülünk, tervbe van véve egy új kényelmes szálló építése, a »Pokolsár«-nak téli kúrára való berendezése, a Horgász víznek mely különben már eddig is közkedveltségre tett szert — teljes modern kezelése stb. Megemlítjük még, hogy *Pálffy* Gyula dr. sepsi-szentgyörgyi gyakorló orvos *Purjesz* tanárnak volt éveken át assistense, valamint dr. *Morvay* István is a *Purjesz* tanár vezetése alatt álló közosztálynak volt rendelő orvosa. —a.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya.

Egyesületünk kolozsmegyei osztálya május 26-án választmányi gyűlést tartott, *Szádóczky Lajos* dr. elnöklete alatt.

Elnök bejelentette, hogy az osztály által rendezett két kirándulás (Gyaluba) Hideg-Szamosra, a szászfenesi Leányvárra, továbbá Sebesvárra és Bánffy-Hunyadra, igen szépen sikerült, mely alkalommal a gyalui képviselőség is szervezve lett. A *Acés-borbereki* nagy kirándulásban az elnökségen kívül több tag jelentette be részvételét. Megállapított, hogy legközelebb egy kisebb kirándulást rendez az osztály a *túri és tordai hasadékokhoz*, még pedig csatlakozva a Torda-Aranyosmegyei osztály által rendezendő kiránduláshoz, melyre a társosztály külön meghívót is küldött.

Elnök indítványát, hogy június hóban a fogarasi havasokra és az erdélyi legmagasabb hegycúcsra, a „*Negoj*“ra, egy nagyobb kirándulás rendeztessék, a választmány elfogadta.

Több oldalról felhangzott panasz következtében elhatározza az osztály, hogy — addig is, míg kérésére a Kolozsvár városi tanács szabályrendeletileg intézkednék a bérkocsi-árak tárgyában — néhány megbízható bérkocsissal magán-úton megállapodik a kirándulásoknál fizetendő fuvardíjak felett s ezt az „Erdély“-ben közöleteszi.

Titkár indítványára felkéretik a központi választmány, hogy a kirándulások programját és más körlevelek közzétételét a város több forgalmi pontján kifüggesztendő *hirdetési táblán* hozza a közönség és tagtársak tudomására.

Végül elnök jelenti, hogy a „*Kolozsvári Kalauz*“ kéziratát a szerkesztő (Petrán József) a napokban ígérte átadni, a mi a szerk.-bizottság revisioján általmenvén, a város jelentékenyebb pontjait és középületeit feltüntető képekkel illusztrálva, remélhetőleg még e nyáron meg fog jelenni. Ezzel kapcsolatban elnök bejelenti, hogy *Pákey Lajos* építész-mérnök az egyetnek átengedte Kolozsvár városról tervezett legújabb térképét. A szíves felajánlás folytán a térkép is hozzá lesz csatolva a *Kalauz*-hoz.

Még több kisebb ügy tárgyalása után a gyűlés véget ért.

Az E. K. E. hunyadmegyei osztálya.

Közgyűlés és jelentés az 1892. évi működésről.

Az E. K. E. hunyadmegyei osztálya idei közgyűlését a tagok élénk érdeklődése mellett, szépszámú résztvevők jelenlétében június elsején Déván, a vármegyeház nagytermében tartotta meg. Jelen voltak: br. *Szentkereszt* György főispán, az osztály védnöke, továbbá br. *Jósika* Lajos elnök, *Hollaki* Arthur alispán és *Réthy* Lajos kir. tan., tanfelügyelő, alelnökök, *Sólyom-Fekete* Ferencz, *Téglás* Gábor, *Kenderesy* Árpád, *Kún* Róbert, *Ajtay* Sándor, *Lázár* György, *Biró* József, *Borostyáni* Béla, *Hajduczki* József, *Jaszenovits* István, *Pietsch* Lajos, *Boga* Károly osztálytitkár, *Pietsch* Sándor és *Mailand* Gyula jegyzők, *Puy* Aladár, *Puy* Zsigmond, *Finna* János, *Sváby* Dezső, *Gerey* Lajos, *Horváth* Kamill, *Vályi* Ferencz, *Bogdán* Géza, *Gyöngyössi* Lajos, *K. Sándor* József, és még többen, mintegy 50-en. — A tagok részvételen kívül az öröndetes érdeklődést mutatja különösen az is, hogy hölgyek is nagy számban jelentek meg, és pedig: br. *Szentkereszt* Györgyné, leányaival: *Emma* és *Anna* bárónőkkel, *Hollaki* Arthurné, *Puy* Zsigmondné, *Barcsay* Lajosné, *Sólyom-Fekete* Ferenczné, *Téglás* Gáborné, *Borostyáni* Béláné, *Mangesius* Hermin és Mari, *Vitán* Vilma stb.

Br. *Jósika* Lajos elnök lendületes szavakkal megnyitván a gyűlést, meleg köszönetet mondott a rendezőségnek, mely odaadó buzgalommal minden irányban megtette az előkészületeket arra, hogy a közgyűlés napján tartott E. K. E. majális s a másnap Gyalárra rendezett kirándulás sikerüljön.

Most *Boga* Károly titkár adta elő alábbi jelentését az osztály eddigi működéséről és céljairól.

Igen tisztelt közgyűlés!

Az „Erdélyrészi Kárpát-Egyesület“-nek múlt évi június hó 27-én megalakult „Hunyadmegyei osztálya“ első évi működéséről, sajnálatomra, nagyon kevés jelenteni valóm van.

Ügyrendünk, mely működésünknek irányzója lett volna, két pontja miatt, melyek szerint a külön osztálypótlék kiróvásáról lemondva, a rendes tagsági díjak felét osztályunk rendelkezésére visszatartottuk volna, a központ által nem hagyott jóvá s a központ erről szóló értesítését az anyaegyesületnek február hóban tartott közgyűléséből ide csak márczius hó közepén kaptuk meg. Így az elmúlt évet mind csak várakozásban töltve el: azonképen, mint a hajós, a ki a kikötőben indulásra készen, várja az irányzó készülék, a compass behelyezését, úgy mi is a sikeres munkának minden kellékével, munkakedvvel és lelkesedéssel felszerelve ugyan, de az iránytűnek, az ügyrendnek hiányában most is ott állunk, a hol ez előtt egy évvel, a kezdet kezdetén.

Pedig a cél, melyet szolgálni hivatva vagyunk, a hozzá kapcsolódó érdekeknek nemes és közhasznú voltuknál fogva, a mentől hamarább való és odaadó munkát követeli tőlünk.

Ügyvivőségeink közül ezideig csak kettő, a nagy-ági és a brádi alakult meg. A többiek késedelmét azonban nem tulajdoníthatjuk az érdeklődés hiányának, mert meg vagyunk győződve, hogy mihelyt munkánkat rendszeresen megkezdettük, emlékekkel és természeti ritkaságokkal dúsan megrakott szép vármegyénknek egyetlen, a közérdekért és szépért lelkesülni tudó leánya és fia sem fog kimaradni annak az egyesületnek tagjai és támogatói sorából, mely vármegyénk elbűvölő természeti szépségei feltárására, azoknak a turista-közönség számára hozzáférhetővé tételére, a turista-szellem felköltésére és ébrentartására, utak, ösvények létesítésére, menedékházak és szállástanyák alkotására, a régiségek, műemlékek és természeti ritkaságok fentartására és védelmezésére, a természeti- és néprajzi érdekességek gyűjtésére, ásványi, ipari, mező- és erdőgazdasági terményeinknek mentől nagyobb mérvű ismertetésére és értékesítésére, a kirándulások rendezésével a természet megkedveltetésére, egy szóval: mely egyesület egyaránt esztétikai és közgazdasági érdekeket szolgálva, osztályunk által arra vállalkozott, hogy a természet csiszolatlanágában szépek és gazdagnak teremtett vármegyénket az ember keze által még szebbé és gazdagabbá, a legszebbé és a leggazdagabbá tegye.

Amennyire nemes és közhasznú a cél, annyira lelkes és kitartó legyen a munka! Osztályunk pénztára, az alakuló közgyűlés májálisának jövedelméből, mindössze 23 ft fölött rendelkezik. Nem sok, de a kezdet kezdetén nem is lehet több. A kevesek részéről befolyt tagdíjakat, az alakulással járt apró kiadások levonása után, az alapszabályok értelmében, beküldöttük a központnak.

A munka kezdetén bizalommal kérjük a t. közgyűlés és az egész közönség legbuzgóbb támogatását; mi a választmány és a tisztikar, hivatásunkhoz méltóan a legbuzgóbb munkásságot ígérjük és fogadjuk.

Hogy az osztály a megyei társadalom tényezőinek buzgó támogatására számíthat s működésével kivívja az osztályok között a megyéje érdekességénél fogva is megillető első helyet, azt kellemesen bizonyítja a tetszés, mely a jelentésnek az osztály hivatását és feladatait érintő részét s a lelkes munkára való felhívó szavait kísérte.

Következett ezután az *ügyrend módosítása*. Az osztály ugyanis most egy éve tartott alakulása alkalmával úgy határozott volt, hogy a külön osztálypótlék kivetéséről lemondva, a rendes tagsági díjaknak csak felét szolgáltatja be a központnak s a másik felét a maga rendelkezésére visszatartja. A központ azonban az ilyen értelemben szerkesztett osztály-ügyrendet nem hagyta jóvá, hanem felhívta az osztályt, hogy az alapszabályokhoz alkalmazkodóan, módosítsa az ügyrendjét úgy, hogy a tagsági díjak egészen, minden levonás nélkül szolgáltatassanak be a központnak. Az osztály most *ilyen értelemben módosította az ügyrendjét*. De az osztálypótlékre vonatkozólag *Hollaki* alelnöknek és *Boga* titkárnak a pótlék kiróvása szükségességét hangsúlyozó felszólalásai után, *Réthy* alelnök indítványára ezúttal is úgy határozott, hogy külön osztálypótléket ezidőszerint nem szedet, hanem elhatározott, hogy osztályunk minden lehető el fog követni társadalmi úton is, főleg multságok rendezése által, egy biztos alap létesítésére. Minthogy azonban osztálypótlék nélkül, más biztos anyagi erő hiányában, az osztály egyáltalában nem existálhat: az osztálypótlék kiróvása még sem maradhat el, s lehet remélni, hogy a központ erre vonatkozó értesítése leküldése után, egy rendkívüli közgyűlésen az osztály ezt el fogja fogadni.

Tárgyánál fogva legérdekesebb pontja volt a közgyűlésnek a *Téglás Gábor* előadása „*az osztály munkaprogramjáról*.” Ezt lapunk más helyén egészében közölve, itt csak azt említjük meg, hogy a közgyűlés a kiváló tudós és turista javas-

latait munkaprogrammúl teljes mértékben elfogadva, *Boga K.* indítványára külön is útasította a választmányt, hogy a megyei kalauz kiadásáról már ez évben gondoskodjék.

Este a „Várhegy“ aljában az egész közönség részvételével *májális*, másnap pedig tizenhölcz fogaton *kirándulás* volt Vajda-Hunyad-Govásdia-(Gyalár felé.)*

Déva, 1893 június 3-án.

Jósika Lajos br.,
elnök.

Boga Károly.
titkár.

Hivatalos rész

A torda-aranyosmegyei osztály átirata.

Az E. K. E. tekintetes Elnökségének

KOLCZSIVÁR.

Van szerencsénk értesíteni, hogy az E. K. E. Torda-Aranyosmegyei osztályának f. é. május 9-én tartott választmányi ülésében a tekintetes központnak abbéli intézkedése, mely szerint az *évi rendes 2 frt tagsági díjjal együttesen osztálypótlék címen 1 frt — az osztályok részére — beszédessék*, az adott körülmények között *legczélszerűbb* eljárásnak ismertetvén el, azt *egyhangulag elfogadja* és helyeseli

Kelt Tordán, 1893 május 24-én.

Az E. K. E. Torda-Aranyosmegyei osztályának nevében

Rédiger Béla,
elnök

Dr. Wolff Gyula,
titkár.

※

Örömmel hozzuk nyilvánosságra e levelet mint annak tanuságát, hogy központi választmányunknak a folyóiratunk 126—127. l. közölt II. köriratának tartalma megtette a kívánt hatást és osztályaink aggodalmát teljesen elosztatva most már másutt is elismerték a központi pénztár jogát az egész megcsonkítatlan évi tagdíjhoz, de belátták egyúttal a helyi érdekek szolgálására szánt osztálypótlék jogosultságát is. *Szerk.*

*) Ez érdekes kirándulás részletes leírását térszűke miatt jövő számunkban közöljük.

A triesti általános biztosító társaság (*Assicurazioni Generali*) f. é. május hó 6-án tartott 61-ik közgyűlésén terjesztettek be az 1892. évi mérlegek.

A zárszámadási jelentéséből látjuk, hogy a társaság életbiztosítási díjtartaléka 2.817 742 frt 02 krral szaporított, minélfogva 1892. évi december hó 31-én 34 062.383 frt 61 krra emelkedett, míg kár- és nyeresemény részesülési tartalékok czimén 910.197 frt 70 kr. vezetett új számlára elő. Az 1892 évben 20.469.779 frt 90 kr. erejéig kötettek új életbiztosítások, melyek által az 1892. december 31-én érvényben volt életbiztosítási tőkeösszegek 141.876 438 frt 70 krra emelkedtek; az életbiztosítási ágban az év folyamán bevett díjak 5.792.410 frt 13 krt tettek.

A tűz- és szállítmány-biztosítási ágakban a díj- és illeték bevétel 9 139 397 frt 44 kr. volt, miből 2 371 382 frt 28 kr. mint díjtartalék és 771.233 frt 35 kr. mint kártartalék lett minden tehertől menten a jövő évre átvitelezve, holott az 1892. d.cz. hó 31-én érvényben volt biztosításokért a jövő években esedékessé váló díjkötelezvények összege 25.791.131 frt 60 krra emelkedett.

Károkért az 1892-ik évben 8.851.456 frt 69 krt fizetett ki. Ehhez hozzáadva az előbbi években teljesített kártérítéseket, a társaság alapítása óta károk fejében 253.099.377 frt 58 knyi igen is tekintélyes összeget fizetett ki. Ebből a kártérítési összegből hazánkra 47 689.262 frt 01 kr. esik, melyet a társaság 150.805 káresetben fizetett ki.

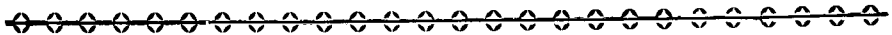
Az értékpapírok árfolyam ingadozása fedezetére alakított tartalék 1892. decz. 31-én 1.802.792 frt 95 krra emelkedett a mellett hogy a sorsolás alá eső és a névértékükön beváltható értékpapírok csakis névértékükön vétettek fel a mérlegbe, míg a nyereség tartalék alapszabályszerű mérvében, a részvénytőke fele összegében vagyis 2.625.000 frtban, az ingatlan tartalék 1 289 480 frt 92 knyi összegben s végre a kétes követelések tartaléka 80.000 frt fentartatott.

Ezen nyeresemény-tartalékok ennélfogva összesen 5.797.273 frt 87 krt tesznek ki.

A társaság biztosíték alapjai az idei átutalások folytán 46.528.568 frt 62 krról 49.162.470 frt 81 krra emelkedtek és elsőrendű értékekben vannak elhelyezve, melyekből több mint 14 millió magyar értékekre esik.

Az elért 793.840 frt 71 knyi tiszta nyeresémből a társaság osztaléku részvényenkint 120 frtot arányban vagyis 300 frankot fizet.

A közgyűlés egyhangulag és lelkesedéssel határozta el, hogy Jókai Mórt, ki az igazgatósági tanács több év óta tagja 50 éves írói jubileuma alkalmából üdvözlí, nek-szerencsét kíván és egyúttal a társaság büszkeségének ad kifejezést, hogy igazgatósági tagjai sorában e legünnepelebb magyar író üdvözölheti.

ERDELY czímmel megindított turistasági, fürdőügyi és néprajzi illusztrált havi folyóiratunk *hirdetésekre* igen ajánlatos lap: mert a tagok ingyen kapják s az *összes fürdők olvasótermeiben és Magyarország Erdélyben kasszinóiban* megtalálható. Kiváltképen haszonnal hirdethetnek az *Erdélyben* a fürdők, szállók, éttermek, sörházak és czukrászatok stb. tulajdonosai és bérlői, valamint azok, kik turisták és fürdőink számára szükséges tárgyak és eszközök elárúsításával foglalkoznak. A hirdetési árakat mindamelltt oly csekélyre szabtuk, hogy e tekintetben irodalmunk *egyetlen folyóiratának hirdetési rovata sem múlt felül*; mert míg más turista-lapoknál pl. egy egész oldalnyi hirdetés *egyszeri közlésének ára 20 frt*, addig az *Erdélyben*:

a) *Évi bérleteknél:*

Egy féloldalnyi hirdetés az egész évfolyamon át csak	30 frt.
Negyed oldalnyi " " " " " "	20 frt.

b) *Számonként feladott hirdetéseknél:*

Egész oldal	8 frt
Fél oldal	5 frt
Negyed oldal	2 frt 50 kr.
Nyolczad oldal	1 frt.

A hirdetések az *Erdély* kiadóhivatalához (*Kolozsvár*, Belmagyar-u.

3. sz. czímen) *Radnóti* Dezső titkárhoz küldendők.

Zoványi timsós-vasgáliczos gyógyfürdő.

Az összes gyógyvizeink közül legtöbb kénsavas timéleget tartalmaz 71.11 ‰. Ez évben a fürdőszobák teljesen átalakítottak, új, modern fürdőkádak, csinos kabinok készültek, valamint a vendégek befogadására több vendégszoba készült és a régiék teljesen lakhatóvá tétettek.

Javalva a fürdő:

1) Különbéféle női bajoknál, ú. m.: a női ivarszervek bántalmainál, ugyanis: zsongtalan ivarszervi bajokban, milyenek nehéz havi vérzés, méhvérzések, méhdaganatok, fehér folyás — A fehérfolyásból eredő terméketlenség, úgy hogy nagyon sok az olyan esetek száma, midőn a nők hosszas fekérfolyás után — a fürdő gyógyvizének használása mellett — anyákká lettek.

2) Általános elgyengüléseknél. (Elgyengült férfierő.)

3) Zsongtalan idült fekélyek, idült kiütegek

4) Ficamlások és csonttörések után maradó gyengeség, izmerevség, zsugorokban.

5) Heveny és idült szemlobokban.

6) Köszvény, csúsz, görvélykór és idült bujakórnaál.

Fürdőorvos: **dr. Böckel Béla.**

Szórákok: cigányzene, zongora, napi- és szépirodalmi lapok, könyvtár, tekepálya, táncmultságok, kirándulások. Éghajlata enyhe, levegője ozondús. Kötűnő konyha, mérsékelt árak, pontos kiszolgálás. Izraelita vendégek részére külön kőser-konyha. Vasúti állomás Szilágy-Somlyó 1 óra. Margitta (Biharmegye) 3 óra távolság. Levélbeli megkeresésekre felvilágosítással, valamint prospektusokkal szívesen szolgál a fürdő kezelősege Zoványon. — Fürdőkezelő és vendéglős **Goldberger Albert.** Szobák 60 krtól 1 frt 50 krig. Idény május 15-től szeptember végéig.

LAKODALMI
és
báli meghívók

Divatos
eljegyzési jegyek

Női- és férfi
TÁNCZRENDEZŐ

Rajz után
készült
PLAKÁTOK

RÉSZVÉNYEK
és
Záloglevelek

Műsorok és jelentések

Izléses kiállítás, olcsó ár.

KÖZMŰVELŐDÉS

IRODALMI ÉS MŰNYOMDAI

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

kő- és könyvnyomdája

Telefon 6. KOLOZSVÁRT. Telefon 6.

NÉVJEGYEK
25 különbözű
írásminta szerint

NAPILAPOK
és
FOLYÓIRATOK

Füzetek és könyvek

Rovatos ívek,
hatósági
nyomtatványok

FEKETE és
szines
FALRAGASZOK

Körlevelek és számlák

✻ Vidéki megrendelések gyorsan és pontosan. ✻